

100. YILINDA GAZİANTEP SEMPOZYUMU

GAZİANTEP ON THE 100TH ANNIVERSARY SYMPOSIUM

ULUSLARARASI GAZİANTEP'İN KURTULUŞU'NUN 100. YILINDA MÎSÂK-I MİLLÎ VE GÜNEY HATTI SEMPOZYUMU

BİLDİRİ KİTABI

GAZİKÜLTÜR

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları - 59

ULUSLARARASI GAZİANTEP'İN KURTULUŞU'NUN 100. YILINDA MİSÂK-I MİLLÎ VE GÜNEY HATTI SEMPOZYUMU BİLDİRİ KİTABI

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Adına Sahibi:
Fatma ŞAHİN

Gazikültür Yayınları
ISBN: 978-625-7518-15-4

Tepebaşı Mahallesi, Prof. Dr. Metin Sözen Caddesi, No: 8, 27010
Şahinbey / GAZİANTEP
Telefon: 0 342 241 44 00 Faks: 0 342 241 44 15
Email: info@gazikulturas.com

Koordinasyon: **M. Hakan TANRIÖVER**
Editörler: **Prof. Dr. Halil İbrahim YAKAR**
Prof. Dr. Ali SATAN
Prof. Dr. Süleyman HATİPOĞLU
Dr. Öğr. Üyesi Selim SAYGIN
Tasarım: **Ahmet ÇELİK**
Dizgi: **Hatice VURAL**

2022

Bu kitabın bütün yayın hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yazarın ve yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir şekilde kullanılamaz. Bu kitapta yayınlanan yazıların sorumluluğu yazarına aittir.

Katalog Bilgisi :

Uluslararası Gaziantep'in Kurtuluşu'nun 100. Yılında Misâk-ı Millî Ve Güney Hattı Sempozyumu Bildiri Kitabı, ed. Prof. Dr. Halil İbrahim Yakar vd., Gaziantep: Gazikültür Yayınları, 2022. 1584 s.

ONURSAL BAŞKANLAR

Fatma ŞAHİN, Gaziantep Büyükşehir Belediye Başkanı

Prof. Dr. Arif ÖZAYDIN, Gaziantep Üniversitesi Rektörü

SEMPOZYUM KURULU BAŞKANI

Prof. Dr. Halil İbrahim YAKAR, Gaziantep Üniversitesi

DÜZENLEME KURULU

Prof. Dr. Halil İbrahim YAKAR

Prof. Dr. Yakup BULUT

Prof. Dr. Ahmet GÜNDÜZ

Prof. Dr. Ali SATAN

Doç. Dr. Murat ÇELİKDEMİR

Dr. Öğr. Üye Süleyman HATİPOĞLU

Dr. Ali GÜLER

Dr. Selim SAYGIN

Erdem GÜZELBEY (Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Başkan Vekili)

Oya ALPAY (Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Turizm Daire Başkanı)

M. Hakan TANRIÖVER (Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Gazikültür A.Ş. Yönetim Kurulu Başkanı)

Dr. Samet BAYRAK (Gaziantep Kent Konseyi Başkanı)

Hüseyin ATEŞ (Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Kütüphaneler ve Müzeler Şube Müdürü)

Murat DAĞ (Gaziantep Büyükşehir Belediyesi-Tarihçi)

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Abdurrahman UZUNASLAN, Gaziantep Üniversitesi

Prof. Dr. Ahmet GÜNDÜZ, Gaziantep Üniversitesi

Prof. Dr. Ali SATAN, Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Ayhan ÖZTÜRK, Cumhuriyet Üniversitesi
Prof. Dr. Birol ÇETİN, Türk Tarih Kurumu Başkanı
Prof. Dr. Bünyamin KOCAOĞLU, Milli Savunma Üniversitesi
Prof. Dr. Cemaleddin TAŞKIRAN, Ankara Ufuk Üniversitesi
Prof. Dr. Cezmi ERASLAN, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Derviş KILIÇKAYA, Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Engelbert WINTER, Westfälische Wilhelms-Universität Münster
Prof. Dr. Erdal AÇIKSES, Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Erhan AFYONCU, Milli Savunma Üniverstesi
Prof. Dr. Faruk SÖYLEMEZ, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Prof. Dr. Hale ŞIVGIN TAŞER, Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Halil İbrahim YAKAR, Gaziantep Üniversitesi
Prof. Dr. Haluk SELVİ, Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Hasip SAYGILI-Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin ÇINAR, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail KIVRIM, Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail ÖZÇELİK, İstanbul Aydın Üniversitesi
Prof. Dr. Kemal ÇELİK, Gümüşhane Üniversitesi
Prof. Dr. Kenan OLGUN, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ, Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ÖZ, Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Ali ÜNAL, Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Metin AKİS, Kilis 7 Aralık Üniversitesi
Prof. Dr. Michael BLÖMER, Westfälische Wilhelms-Universität Münster
Prof. Dr. Musa ŞAŞMAZ, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa BUDAK, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK, İzmir Demokrasi Üniversitesi
Prof. Dr. Olena BAÇINSKA, Odesa Ulusal Meçnikov Üniversitesi, Ukrayna

Prof. Dr. Osman AKANDERE, Necmettin Erbakan Üniversitesi

Prof. Dr. Osman KÖSE, Polis Akademisi

Prof. Dr. Tofig MUSTAFAZADE, Azerbaycan Milli İlimler Akademisi, Azerbaycan

Prof. Dr. Yakup BULUT, Gaziantep Üniversitesi

Prof. Dr. Yılmaz KURT, Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Yusuf SARINAY, TOBB Üniversitesi

Doç. Dr. Bilal ÇELİK, Sakarya Üniversitesi

Doç. Dr. Ferhad TURANLI, Kyiv-Mohıla Akademisi, Ukrayna

Doç. Dr. Liliana Elena BOŞCAN ALTIN, Bükreş Üniversitesi, Romanya

Doç. Dr. Masoumeh DAEI, Tebriz Payame Noor Üniversitesi, İran

Doç. Dr. Naile ASKER, Azerbaycan Milli İlimler Akademisi, Azerbaycan

Doç. Dr. Ramazan Erhan GÜLLÜ, İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr. Yüksel ÖZGEN, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı

Dr. Öğr. Üye Faruk TÜRKÖZÜ, KKTC 16 Kasım Üniversitesi

Dr. Öğr. Üye Krzysztof BORODA, Instytut Historii Nauk Politycznych, Polonya

Dr. Öğr. Üye Nurdin USAEV, Kırgız-Türk Manas Üniversitesi, Kırgızistan

Dr. Öğr. Üye Süleyman HATİPOĞLU, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi

Dr. Öğr. Üye Tayfun ÜSTÜN, Atatürk Üniversitesi

Dr. Ali GÜLER, Hacettepe Üniversitesi

TAKDİM

1 Fatma ŞAHİN

AÇILIŞ KONUŞMALARI

3 Dr. Mehmet BERK

4 Doç. Dr. Yüksel ÖZGEN

6 Prof. Dr. Arif ÖZAYDIN

8 Dr. Samet BAYRAK

9 Bekir Sıtkı SEVEROĞLU

11 M. Hakan TANRIÖVER

13 Murat DAĞ

14 Prof. Dr. Bünyamin KOCAOĞLU

17 Prof. Dr. Halil İbrahim YAKAR

BİLDİRİLER

21 Gaziantep Savunması İle İlgili Bir Kentsel Arkeoloji Çalışması: Çınarlı Parkı Sondaj Kazısı
Atilla ENGİN, Özgür ÇOMAK, Serdar Murat GÜRSEL, Emrah ÖZDEMİR, Ali KORKMAZ

47 Çınarlı Cephesi'nin "Şehitlerin Anılması İçin Mekânsal Yer Seçimi" Açısından Değerlendirilmesi ve Bu Cephede İnsanlık Suçlarına Dair Bir Gözlem
Bekir Sıtkı SEVEROĞLU

63 Antep Savunması Defterlerinde Savunmanın Detayları
Halil İbrahim YAKAR

119 Gaziantep'te Su Kültürü ve Su Yapıları
Timur DEMİR

135 Göynüklü Akşemsettin Oğlu Sami Sodan'ın 1937-1938 Barak (Karkamış) Nahiyesi Merkezine Seyahati, Yer ve Yol İzlenimleri
Musa GÜMÜŞ

157 17. Yüzyılda Ayntab Sancağında Nüzul Mükellefiyeti
Hasan ARSLAN

223 2. Meşrutiyet Devrinde Ayıntab'da İptidai Muallimlerinin Geçim Sorunları Üzerine Bir İnceleme
Sadık ÇETİN

239 Ayıntâb Sancağından Divân-ı Hümâyun'a Yansıyan Şikâyetlerin Muhteva Analizi (18. Yüzyılın Başlarından İlk Çeyreğine Kadar)
Erkan IŞIKTAŞ, Ülkü Zülal UYANIK

255 Yeniçeriliğin Kaldırılmasından Tanzimat Dönemine Kadar Ayıntab'da İç Güvenlik Problemleri
Mustafa ASLAN, Muzaffer ORHAN

277 17. ve 18. Yüzyılda Ayıntab'da Asayişin Bozulması ve Aşiretlerin Rolü
Nuri ÖZTÜRK

297 Lala Mustafa Paşa'nın Ayntab'daki Vakıf Eserleri
Şabin DOĞAN

323 Antep'te İttihat ve Terakki Cemiyeti Kuruluşu ve Antep Savunmasındaki İttihatçıların Savunmaya Etkileri
Ahmet KIRATLI

351 Antepli Ali Hoca Divanı'nda Ayet ve Hadis İktibasları
Fatma DAĞILMIŞ

367 Osmanlıdan Günümüze Bey Mahallesi
Özgür AKIL

409 Amerikalı Misyoner Alice Shepard Riggs'in Shepard of Aintab Adlı Eserine Bakış
Cengiz MUTLU

425 Antep Harbi'nde Derinlerde Yatan Sebebi Sosyal Gelişme Farklılaşması Mı?
Hasip SAYGILI

443 Ermeni Anlatısına Göre Antep Harbi
Hasip SAYGILI

467 Milli Mücadelenin Motive Edici Gücü
Mehmet Ali ÜNAL

487 Milli Mücadele Süreci Fransız Arşiv Belgelerinde Çukurova (Kilikya) Cephesi ve Fransız Üniformalı Ermeniler Üzerine Bir Değerlendirme
Ulvi KESER

537 Fransız ve Türk Belgelerinin Karşılaştırılmasıyla, Antep'in İşgal Yıllarında İşlenen İnsanlık Suçları
Bekir Sıtkı SEVEROĞLU

573 Milli Mücadele'de Antep Halkının Kahramanlığı İle İlgili Bir Belge
Ahmet ÇELİK

593 Birinci Dönem TBMM'de Antep Mebusları ve Siyasi Faaliyetleri
Ali ÇAKIRBAŞ

627 İstiklal Mahkemeleri ve Gaziantep Uygulamaları
Elif Zülal SAYGIN, Selim SAYGIN

657 Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) ve Milli Mücadele'nde (1919-1923) Şehit Düşen Anteplilerin Tespitine Yönelik Bilimsel Araştırma Projesi
Ayhan DOĞAN, Emrah Berkant PATOĞLU, Eyüp CÜCÜK, Sadık ÇETİN, Mehmet Fatih BOZKURT

669 Güney Cephesinde Maraş-Antep Dayanışması ve İngiliz-Fransız İşgaline Karşı Verilen Mücadele
Erhan ALPASLAN, Süleyman KEKİL

699 Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Protestan Misyonerlerin Antep'te Müslüman Halka Yönelik Faaliyetleri
Mustafa ÇABUK

717 Antep Savunmasında Fransızların İşledikleri Savaş Suçları ve Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Sorumlulukları
Abdülkadir AKIL

757 Gaziantep (Ayıntab) Milletvekili Abdurrahman Lami Bey'in Milli Mücadele Döneminde T.B.M.M.'deki Çalışmaları
Türkan BAŞYİĞİT

777 İngiliz İşgali Döneminde Antep'te Sivil Türklerin Esir Alınmasıyla İlgili Bazı Örnekler (1919)
Yaşar ARSLANYÜREK

789 İslahiye ve Çevresinde Yerel Halkın Fransız İşgaline Karşı Gösterdiği Direniş ve Küçük Musa
Halil AYGAN

813 Antep Savunması ve İaşe Komisyonu
Hatice MALKOÇ

831 Antep Savunmasında İşgallere Yönelik Tepkiler Çerçevesinde Savaş Karşıtı Protestolar ve Mitingler Üzerine Bir Değerlendirme
İsmail Hakkı ÜZÜM

853 Antep Savunmasının Stratejisi ve Millî Mücadele Stratejisi İçindeki Yeri
Ali ÖZASLAN

907 Antep'te Fransız İşgaline Karşı Kent Merkezi Dışında Yürütülen "Çetecilik" Direnişine Barak Ovası'ndan Bir Örnek
Göksel TİRYAKİ

921 Tüfekçi Yusuf Usta'nın Antep Harbi'ndeki Hizmetleri ve Antep İmalat-ı Harbiye Fabrikası
Mehmet Fatih BOZKURT

957 Misak-ı Milli Hedefine Giden Süreçte Güney Cephesi'nde İngiltere ve Fransa'nın Politikaları
Dr. Şebnem Oğuz UZUNER

973 Karayılan Türk-Kürt Birlikteliğinin Sembol İsmi
R. Yaşar BÜYÜKOĞLU

991 Gaziantepli Bir Siyaset Adamı: Mehmet Kılıç Hayatı-Çalışmaları (1930-2018)
Bedriye TUNÇSİPER, Beral ALACI

1007 Gaziantep Halkevi Yayını Başpınar'da Milli Mücadele'nin Yansımaları
Serap TAŞDEMİR

1033 Suriye Sınırının Belirlenmesi Sorunları ve Etkisi
Müzehher YAMAÇ

1065 Yassıada'da Yargılanan Gaziantep Milletvekilleri
Şerif DEMİR

1091 II. Dünya Savaşı Yıllarında Gaziantep'te Bayındırlık ve İmar Faaliyetleri
Süleyman ÜNÜVAR, Zeynep YILDIZ ÖZLÜ

1117 Erken Cumhuriyet Döneminde Gaziantep'te Sanayi Alanındaki Gelişmeler
Metin KOPAR

1131 Kuruluşunun İlk Yılında Gaziantep Halkevi
Ahmet AKTER

1147 İklim ve Hava Olaylarının Savaşlara Etkisi Çerçevesinde Antep Savunması Üzerine Bir Değerlendirme
Kadir KARABUCAK

1169 27 Mayıs Askeri Darbesinin Gaziantep'e Yansımalar
Selim SAYGIN

1183 Antep Savunması'na Dair Halk Edebiyatı Ürünlerinin Söz Varlığı ve Oluşum Alanları
Hasan KARACA

1193 Mitat Enç'in Anılarının Penceresinden Ümit Kurt'un Kitabına Bakmak
Yücel KARADAŞ

1213 Küreselleşme ve Marka Kent İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme: Gaziantep Örneği
Hülya KÜÇÜK BAYRAKTAR, İrem Ece AKPINAR

1239 Ragıp Kemal Cantürk'ün Akşam Gazetesindeki Gezi Yazılarına Göre 1933 Yılında Gaziantep Vilâyeti
Yasin KAYIŞ

1271 Cumhuriyetten Günümüze Gaziantep Halk Kütüphaneleri
Baran GÜVENÇ, İbrahim GÖKTAŞ

1291 Milli Kültür İnşasında Müzelerin Önemi 25 Aralık Gaziantep Savunması Kahramanlık Panoraması ve Müzesinin Milli Kültürümüze Katkısı
Ünal ÜSTÜNDAĞ

1327 Bir Antep Kültürü Yansıması Olan Aşırtmalı Aba Güreşi'nin Spor Yönetimi Bağlamında İncelenmesi
Oğuzhan DOĞAN

1339 "Panorama 25 Aralık Gaziantep Savunması Kahramanlık Panoraması ve Müzesi"nde Sergilenen Ateşli Silahların Konservasyon Çalışmaları
Ayşe Ebru ÇORBACI

1351 Değerler Eğitiminin İnşası Bağlamında Panorama 25 Aralık Müzesi
Fevziye ALSAÇ

1373 Güney Cephesi Maraş ve Antep'te Kuvayımilliyenin İşgalcilere Karşı Mücadelesi
Ahmet EYİCİL, Süleyman KEKİL

1409 Adana'nın İngiliz ve Fransızlar Tarafından İşgali ve Kurtuluşu
Ahmet EYİCİL, Ümmügülsüm GÜLEKOĞLU

1423 Milli Mücadele'de Kahramanlığın Adlandırılması: Urfa'dan Şanlıurfa'ya
Gülşah ESER

1447 Maraş Savunması: General Querette'ın İşgal Stratejisine Karşı Mustafa Kemal Paşa'nın Savunma Stratejisi ve Sonuçları
F. Rezzan ÜNALP

1469 Atatürk'te Misak-ı Milli Düşüncesinin Şekillenmesi ve Halep Vilayeti
Süleyman HATİPOĞLU

1497 Azerbaycan'dan Antep'e Halvetilik
Fariz HALİLLİ, Şehla HALİLLİ

ANTEP SAVUNMASINDA FRANSIZLARIN İŞLEDİKLERİ SAVAŞ SUÇLARI VE ULUSLARARASI HUKUK ÇERÇEVESİNDE SORUMLULUKLARI

(THE FRENCH'S WAR CRIMES IN THE DEFENSE OF ANTEP AND THEIR RESPONSIBILITIES WITHIN THE FRAMEWORK OF INTERNATIONAL LAW)

Abdülkadir AKIL[1]

ÖZET

Modern devletin ve devlete dair pek çok değerlerde devrimsel nitelikte dönüşüme yol açtığı kabul edilen Vestfalya döneminden Birleşmiş Milletler Şartı'na kadar olan süreçte insanlık adına savaş hukukuyla ilgili pek çok olumlu gelişmeler olmuştur.

BM ile birlikte ise uluslararası düzeyde gerek kavramsal, gerekse kurumsal alanda pek çok yeni gelişmelerin olduğu gerçeğiyle, genel olarak savaş, özelde ise savaş hukukuyla ilgili daha somut gelişmelerin olduğu gerçektir.

Modern çağın uluslararası ilişkilerindeki dönüşüme bağlı olarak gelişen Avrupa Konseyi Mekanizması, AB Örgütü, Amerikan Devletler Örgütü, Afrika Birliği Örgütü, Arap Devletleri Örgütü, İslam İşbirliği Teşkilatı gibi bölgesel örgütlenmelerin ve kurumsallaşmaların geliştirdikleri yeni anlayışlar sayesinde savaş hukukuyla ilgili pek çok yeni ilkeler ortaya konulmuştur.

Bugünkü savaş hukukuyla ilgili hali hazırda uygulanmakta olan kural ve ilkelerin konulmuş olduğu hukuki metinler ile bunların içeriklerinin devletler tarafından bilinmesi ve uygulanması artık bir ödev haline gelmiştir.

Yahudi Soykırımı, Ruanda Soykırımı, Bosna Soykırımı; Irak, Karabağ, Kırım, Suriye, Doğu Türkistan, Çeçenistan ve Libya'da işlenmiş olan ve Batılı Sömürgecilerin sömürge ülke veya toplumlarında işlemiş oldukları savaş suçları gibi şimdiye kadar bilinen ve savaş suçu olduğu kabul görmüş uluslararası düzeyde işlenmiş bu maruf savaş suçu örnekleri dışında özellikle batılıların işledikleri pek çok önemli savaş suçları veya insanlık suçları da söz konusudur.

İnsancıl hukuk veya savaş suçları ile ilgili söz konusu gelişimlere rağmen Birinci Dünya Savaşı sırasında İtilaf Devletlerinin Osmanlı Topraklarında ve diğer bölgelerde savaş suçu

[1] **Abdülkadir AKIL,** Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Hukuk Fakültesi

akakil@ticaret.edu.tr; abdulkadirakil@yahoo.com,

ORCID ID: 0000-0002-6556-8006

işledikleri tarihçilerce belgelerle ortaya konulmuş durumdadır. Bunların en önemlilerinden biri de Fransa'nın Antep savunmasında işlediği savaş suçlarıdır.

1919 yılının Ekim ayında başlayan Fransız güçlerinin Antep şehrini işgali, beraberinde bölge halkının gerek işgal güçleri olan Fransızlar gerekse onların silahlandırmış olduğu Ermeniler tarafından çeşitli zulümlere maruz kalmalarına sebep olmuştur. İşgalin başında ve işgal süresince hem şehir hem de civar köyler işgal güçleri tarafından bombalanmıştır. Bu esnada çok sayıda şehir halkı öldürülmüş ve yaralanmıştır. İşgal süresince Antep ve bölge halkı hem maddi hem de manevi anlamda baskıya maruz kalmıştır. İşgal güçleri tarafından yapılan bu zulüm, katliam ve tecavüzler insanlığa karşı işlenen suçlar ve savaş suçları kapsamında değerlendirilmektedir.

Bu çalışmada yukarıda belirtilenler yanında ayrıca, Fransa'nın Antep Savunması sırasında işlemiş olduğu fiil ve eylemlerinin uluslararası hukuk çerçevesinde savaş suçu sayılıp sayılamayacağı analiz edildikten sonra; savaş suçlusu olarak zaman ve mekân itibarıyla Fransa'nın sorumluluğunun bulunup bulunmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır:

Son olarak, bugün itibarıyla savaş suçlusu olma çerçevesinde Fransa'ya karşı kimlerin ne tür işlemleri ve talepleri ortaya koyabileceği açıklanmaya çalışılmıştır.

ANAHTAR KAELİMELER: Uluslararası Hukuk, Fransız İşgali, Antep Savunması, Savaş Suçları, İnsanlığa Karşı Suçlar.

ABSTRACT

In the period from the Westphalia to the Charter of the United Nations, which is considered to have led to a revolutionary transformation in many values of the modern state and the state, there have been many positive developments related to the law of war on behalf of humanity.

Together with the UN, there are many new developments both conceptually and institutionally at the international level, as well as the fact that there are more concrete developments related to the war in general and the law of war in particular.

The transformation of international relations in the modern era which develops due to the Mechanism of the Council of Europe, the EU organization, the Organization of American States, the Organization of African Unity, the Organization of Arab States, the Organization of Islamic Cooperation developed through regional organizations and institutions, such as the new insights, thanks to the laws of war many new policies have been introduced.

It has now become an assignment for states to know and implement the legal texts in which the rules and principles that are currently being applied to today's war law have been laid down, as well as their contents.

The Holocaust, the Rwandan genocide, the Bosnian genocide; Iraq, Karabakh, Crimea, Syria, East Turkestan, Chechnya, colonial and Western colonialists in Libya and the war crimes they have committed are processed in countries or societies, such as hitherto known, and it has been recognised that this is a war crime. Apart from these examples of war crimes committed at the international level, there are also many important war crimes or crimes against humanity committed by westerners in particular.

Despite the mentioned developments related to humanitarian law or war crimes, it has been established by historians that the Entente States committed war crimes on Ottoman Soil and in other regions during the First World War with documents. One of the most important of these is the war crimes committed by France in the defense of Antep.

The invade of the city of Antep by the French forces, which started in October 1919, caused the people of the region to be subjected to various persecutions by the French and and the Armenians who were armed by the French. At the beginning of the invasion and then after, both the city and the surrounding villages were bombed by the invasion forces. In this process many people of the city were killed and injured. During the French invasion, Antep and the people of the region were exposed to both material and moral pressure. These persecution, massacres and rapes committed by the invasion forces are considered within the scope of crimes against humanity and war crimes.

In addition to the above, in this study, after analyzing whether the acts and actions committed by France during the Defense of Antep can be considered a war crime under international law, it was tried to determine whether France has responsibility for time and space as a war criminal.

Finally, as of today, it has been tried to explain who can put forward such actions and demands against France within the framework of being a war criminal.

KEY WORDS: International Law, French Occupation, Defense of Antep, War Crimes, Crimes Against Humanity.

GİRİŞ

İnsanlığın toplumlar halinde yaşamaya başladığı tarihi andan itibaren gerek toplum içinde gerekse toplumlar arasında çatışmalar olagelmiştir. Özel bir çatışma türü olan ve en genel olarak siyasal güce sahip devletlerin silahlı çatışması olarak nitelendirebileceğimiz savaş olgusu bu çatışmaların en geniş ve yıkıcı sonuçları olan türü olmuştur. Özellikle ateşli silahların bulunması ile birlikte savaşların olumsuz sonuçları artmış ve sanayi devriminden sonra yaşanan 1. Dünya Savaşı ve ondan daha fazla yıkımlara ve ölümlere sebep olan 2. Dünya Savaşı ile birlikte savaş en yıkıcı etkilerini göstermiştir. Bu savaşlar sadece iki ordunun çarpışması şeklinde cereyan etmemiş, gelişen teknolojik imkânlar ile birlikte bütün bir toplum savaşın olumsuz etkilerine maruz kalmıştır. Özellikle sivil halk, savaşın bu son halinde büyük mağduriyetlere uğramıştır.

Savaş gerçeğinin eskiliği kadar savaşa dair hak ve hukuk anlayışları da eskidir. Bu durum savaşın haklılığı, meşruluğu ve adil savaş kavramlarının savaşlar ile birlikte sürekli gündemde olduğunu göstermektedir. Diğer yandan, savaşın hukukuna ait uluslararası anlaşmalar ve mutabakatlar 19. yüzyılın sonu itibarıyla gündeme gelerek bir gelişim süreci içinde bugünkü pozitif savaş hukukunu doğurmuştur. Cenevre ve Lahey sözleşmeleri bu hukukun uluslararası arenada kabul gören ilk büyük anlaşmaları olmuştur. İnsanlığın geldiği bugünkü aşamada her ne kadar savaşların tamamen engellenmesi başarılmamışsa da savaş suçları ve insanlığa karşı işlenen suçlar kavramlaştırmaları ve savaş suçlarından dolayı kişilerin yargılanmasına yönelik önce ad hoc nitelikte ortaya çıkan ve daha sonra Roma Statüsü ile kurulan Uluslararası Ceza Mahkemesi ile savaş suçları ve insanlığa karşı işlenen suçların sorumluların yargılanmasının mümkün hale gelmesi önemli gelişme olarak kaydedilmelidir.

Dünya Savaşı ve Mondros Mütarekesinden sonra mütareke hükümlerine dayanılarak İngilizler tarafından işgal edilen Antep'in bilahare İngilizler tarafından Fransızlara terkedilmesi ile 19 Ekim 1919 tarihinden itibaren Fransız güçlerinin Antep şehrini işgal faaliyetleri başlamıştır. Şehrin kuşatma sırasında Fransız güçleri tarafından bombalanması, bu bombalamada zehirli gaz kullanılması, işgal döneminde sadece şehrin içinde değil şehir etrafında yer alan köylerde de Fransızlar ve onların kontrolündeki Ermeniler tarafından yapılan katliamlar ve tecavüzler bir bütün halinde değerlendirilmesi gereken tarihi vakalardır.

Çalışmada, yukarıda belirtilenler yanında, öncelikle Fransa'nın Antep Savunması sırasında işlemiş olduğu fiil ve eylemlerinin uluslararası hukuk çerçevesinde savaş suçu sayılıp sayılamayacağı analiz edildikten sonra; savaş suçlusu olarak zaman ve mekân itibarıyla Fransa'nın sorumluluğunun bulunup bulunmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır:

Son olarak, bugün itibarıyla savaş suçlusu olma çerçevesinde Fransa'ya karşı kimlerin ne tür işlemleri ve talepleri ileri sürebileceği açıklanmaya çalışılmıştır.

ULUSLARARASI SAVAŞ HUKUKUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ

İlk Çağlarda Savaş Hukuku

Savaş ve savaşın hukukunu incelemeden önce, savaş kavramından ne anlaşıldığını belirtmek gerekmektedir. Savaş kavramının yazılı tarihin başladığı andan günümüze kadar üzerinde durulmuş ve farklı şekillerde tanımlanmıştır. Antik Roma'da yaşamış ünlü düşünür Çiçero, savaşı; " tarafların kuvvet kullanarak çatışması" olarak tanımlanmıştır.[2] TDK'ye göre savaş; ''devletlerin diplomatik ilişkilerini keserek giriştikleri silahlı mücadele, harp, cenk, cidal'' anlamına gelmektedir. İslam Ansiklopedisi ise savaşı ''Milletlerarası münasebetlerde krizlere yol açan anlaşmazlıkların diplomatik girişimler, ara buluculuk ve tahkim başta olmak üzere barışçıl yollarla veya misilleme, abluka, ekonomik ambargo gibi yaptırımlarla giderilememesi durumunda söz konusu olan en şiddetli ilişki biçimi'' olarak ele almıştır. 1945 tarihinde onaylanan Birleşmiş Milletler Antlaşmasıyla uluslararası ilişkiler terminolojisinde ''savaş'' yerine aynı anlamı karşılayacak biçimde ''kuvvet'' terimi kullanılmıştır. En genel anlamıyla savaş, bir siyasal güç olan ve belirli bir alanda fiziksel güç tekelini elinde bulunduran devletin kendi içindeki gruplar veya başka devletler ile giriştiği şiddete dayalı güç mücadelesi anlamına gelmektedir. Bu şiddete dayalı güç mücadelesinde aşırı güç kullanılmasını engellemek, savaştan etkilenen masumların haklarını korumak suretiyle ilkçağdan modern çağlara kadar taraflar arasında çeşitli antlaşmalar yapılmış, ortak kararlar verilmiştir. Böylece günümüzde de oldukça tartışılan bir kavram olarak ''savaş hukuku'' ortaya çıkmıştır. Uluslararası savaş hukukunda savaşa başvurmanın haklılığı olarak *ius ad bellum* ve savaş sırasında gözetilen adalet olarak *ius in bello* kavramları kullanılmıştır. Bu iki kavramla, savaş hukukunu incelemek dolayısıyla herhangi bir savaşta yapılan hukuksuzları belirlemek kolaylaşmaktadır.

Savaş hukukunun doğasını, gelişimini anlamak için gelişimini ve tarihini iyi bilmek gerekir. İlkçağlarda modern devletlerin teşekkül etmiş olmaması ilk bakışta savaş hukukunun olmadığı gibi yanlış bir saptamaya yol açabilmektedir. İlkçağlarda siyasi anlamda devletlerin ortaya çıkışı beraberinde hukuk ve normların çıkışını da zorunlu kılmaktadır. Kuvvetsiz bir devlet olmadığı gibi nizamsız bir devlet de olmayacaktır. Devletlerin varlığı ise birbirleriyle ilişkileri bağlamında karşılıklı bir anlayışı gerektirecektir. Bu anlayış sadece ticaret ve ittifaklar olarak ele alınmamalıdır, savaş halinde olan iki devletin dahi arasında bir hukuk olacaktır. Aynı zamanda devletlerin kendi müttefiklerini ve toplumunu motive etmek amacıyla savaşı meşru bir zemine oturtması gerekmektedir. Bunun için yer yer dinsel kurumlara da başvurulmaktadır. İlkçağlarda savaş hukukunu incelemek, günümüz savaş hukukunun temel kurallarının mahiyetini ve kökünü anlamak için önem arz etmektedir. İlkçağlar veya Antikçağlar denilince akla gelen en büyük iki uygarlık Yunan ve Roma Uygarlıklarıdır. Bu bölümde sırasıyla Yunan ve Roma uygarlıklarında ius ad bellum ve ius in bello yani savaş hukuku kavramları incelenecek ve örneklerle açıklanacaktır.

[2]Ali Bilgin, VARLIK, "Savaşı Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım" Avrasya Terim Dergisi, 1 (2), (2013), s. 114-129. (Çevrimiçi), https://dergipark.org.tr/en/pub/ejatd/issue/5150/70122

Yunan Uygarlığında Savaş Hukuku

İlkçağlarda savaş hukukunun felsefi ve somut anlamda incelenmesi için en doğru adreslerden biri Yunan Uygarlığıdır. Yunan uygarlığı temel anlamıyla günümüz batı uygarlığının temelini atmış ve batı düşüncesini sanat, felsefe, hukuk gibi birçok alanda etkilemiştir. Birçok batılı düşünür Yunan Uygarlığından batılı düşüncenin kökeni diye bahsetmekte ve hatta ‘’Yunan Mucizesi’’ kavramını savunanlar kendilerini bu uygarlığa ait görmektedir.

Antikçağ Yunanistan’ının coğrafyasını Antik Yunancanın çeşitli lehçelerini konuşan site devletleri oluşturmaktaydı. Bu site devletleri kendi aralarında savaşa girmeyi tercih etmezlerdi, her ne kadar bağımsız olsalar da bir Yunanlık (Elen) bilinci mevcuttu. Yunanlar birbirlerine çeşitli adlarla hitap ederken Yunan olmayanlara barbar demekteydi. Bu yüzden Yunanlar kendi aralarında savaşmayı çoğu zaman hoş görmemiş ve hatta kutsal saydıkları bölgelere saldırılmasını yasaklamıştır. Bunlardan birisi olarak Delfoi, MÖ 339’da Lokris tarafından saldırıya uğramış ve bunun sonucunda Lokris’e karşı oluşturulan ordunun başında Makedonyalı Filip bulunmuştur. Yasaklı bölgeye saldıran Lokris’i cezalandıran Makedonyalı Filip, Yunan geleneğine göre haklı bir savaş vermiştir. Bunun dışında Yunanlar Zeus, Poseidon, Apollon gibi tanrılar adına düzenlenen olimpiyat oyunlarını Arabistan’daki haram aylara benzer bir şekilde, savaşmanın yasak olduğu zaman olarak belirlemiştir. Bu dönemlerde bir Yunan devleti diğerine savaş açmamıştır. Miken Kralı Agememnon'da kızı Iphigenia’yı kurban ederek savaşının meşru olduğunu tanrıların gözünde kanıtlamak niyetindeydi. Bu ve yukarıda saydığımız dini kökenli meşruiyet arayış çabaları, Antik Yunan’da dinin ius ad bellum kavramına etkisine yönelik örnek teşkil etmektedir. Antik Yunan’da ius in bello kavramına yönelik görüşler de mevcuttur. Ünlü Yunan filozof Platon, site devletlerinin birbirleriyle olan savaşlarında kadın ve çocuklara yönelik katliam ve zorbalığın olmaması gerektiğini söylemiştir. Platon’a göre Yunan Site devletlerinin birbirleriyle savaşmaları ancak son halde, barışın sağlanamayacağı durumda ve barışı tekrar getirmek üzere olmalıydı. Aristoteles ise savaşan devletlerin hangi koşullarda savaşabileceğini belirlemiş ve bu koşullar gerçekleştiğinde savaşın meşru bir zemine oturtabileceğini belirtmiştir.

Antikçağ Yunan Tarihinde ius ad bellum kavramı açısından en çarpıcı örneklerden biri Melos Diyaloğu’dur. Atina, İÖ 416 dolaylarında küçük bir ada devleti olan Melos’u kuşatmıştır. Melos, Atina’ya adaletli olanın bundan vazgeçmesi olduğunu belirtmiş ve kendi haklılığını öne sürmüştür. Ancak Atina bu görüşü kabul etmemiştir. Tukididis’in görüşlerinin de desteklediği gibi Atina Devleti adaleti yalnızca iki denk gücün arasında gözetmiştir. Bu durumda güçlü olanın güçsüz olandan çalması, Atina’nın Melos’u işgal etmesine felsefi olarak dayanak bulmuştur. Atina’nın böyle düşünmesi, Emparyal güdülere sahip bir devlet olduğu bilindiğinde daha net anlaşılmaktadır. Tukidides’in veya Atinalıların dediğini[3] başka bir dille ifade etmek gerekirse; güçlü olan istediğini almakta, güçsüz olan ise umduğunu değil bulduğunu yemektedir. Bu, özellikle modern normlar ve uluslararası ilişkiler pratikleriyle

[3] Tüm zamanların en meşhur ifadelerinden biri olan “güçlü olan ne gücü varsa onu yapar, zayıf olan ise neye katlanmak zorundaysa ona katlanır” cümlesi Atinalılar tarafından bu olayda sarf edilmiştir:

Adem Ali İREN-Muharrem GÜRKAYNAK, “Batı Medeniyeti ve Hıristiyanlıkta Haklı Savaş Geleneği”, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (35), (2015), s.151. (Çevrimiçi), https://dergipark.org.tr/tr/pub/sduifd/issue/48318/611703.

oldukça ters düşmektedir.[4] Modern dünyada güçlü, emperyal bir devletin zayıf bir devletin egemenlik hakkını gasp etmesi birleşmiş milletler antlaşmasında belirtildiği üzere yasaklanmıştır. Ancak Atina'nın tek dayanağı ve onu Melos'u yakıp yıkmaya iten saik bu görüş değildir. Atinalı komutanlar Yunan coğrafyasına bir güneş gibi doğduğuna inandıkları yüce Atina devletinin çıkarlarını savunmuştur. Sparta ile girilecek olası bir savaşta Melos stratejik bir önem taşımaktaydı. Bu durumda Atina'nın Melos'u işgali, en azından Atinalı komutanlar için kendini savunma hakkı bağlamında değerlendirilmiştir.

Roma Uygarlığında Savaş Hukuku

İlkçağ uygarlıklarından, Batı felsefesi ve tarihini etkileyen önemli uygarlıklardan biri, Roma Uygarlığıdır. Yunan düşüncesi ve felsefesinin Roma sentezi, Roma vasıtasıyla Avrupa'ya taşınmış ve günümüz modern batı uygarlığının temelini atmıştır. Bu cihetle, İlkçağ'da savaş hukuku incelenirken Roma uygarlığı tarihine bakılmalıdır. Roma uygarlığı tarihi, savaş hukuku açısından sayısız örneklerle doludur.

Bir devlet savaş başlatmak istiyorsa öncelikle kendi iç güçlerini ve müttefiklerini buna ikna etmelidir. Roma'da da Aynı Yunan devletlerinde olduğu gibi savaş, Tanrıları memnun etmek için yapılmak durumundaydı. Bu yüzden Roma rahipleri savaşın haklılığını kanıtlamak ve toplumu savaşa ikna açısından önemli rol üstlenmiştir. İus ad bello kavramına dair bu örnek savaşın haklılığını yalnızca kendi toplumuna, askerlerine, müttefiklerine kanıtlamaya yönelik olduğundan bir de savaşın genel bir zeminde haklı kılınması söz konusu olmuştur. Roma Devleti kendi çıkarlarını korumak için girişeceği her savaşta Senato üzerinden düşman devletlere çeşitli mütareke şartları önermiştir. Ancak bu şartlar çok ağır olduğundan genellikle kabul edilmemiştir ve bu Roma için muayyen devletin ilhakının haklılığı açısından geçerli görülmüştür. Böylece Roma Senatosu, haklı bir savaş verdiğini hem kendi kendine hem de komşu devletlere kanıtladığını düşünmüştür. Romalı Devlet adamı Çiçero, Roma'nın haklı savaşının kendisini savunmaya ve çıkarlarını korumaya yönelik olması gerektiğini vurgulamış, Roma'nın sınırlarını genişletmeye yönelik yaptığı işgal girişimlerini de bu minvalde ele alıp desteklemiştir. Çiçero, savaşın barışı koruma girişiminden ibaret kalması gerektiğini savunmuştur. Bu bakımdan Çiçero'nun Roma'nın emperyal fetihlerini nasıl meşrulaştırdığı, Atina'lı komutanların düşünceleri ve Melos diyaloğu ile karşılaştırıldığında Emperyal saiklerle hareket eden devletlerin düşünme yapısının ve "ius ad bellum"a yönelik bilinçaltlarının genel bir görüntüsü olarak değerlendirilebilir.

Yahudi Geleneğinde Savaş Hukuku

Birçok Tarihçi tarafından Yahudilerin tarihi, krizler tarihi olarak yorumlanmaktadır. Ortadoğu coğrafyasında yaşayan bu halk başka kavimler tarafından defalarca istilaya uğramış, birçok musibet, bela başlarından eksik olmamıştır. Bu durum, Yahudilerin savaşa yönelik bakış açısının oluşmasında önemli bir etken olmuştur. Mısır'dan çıkıp Kenan illerine doğru yapılan kutsal yolculuk ve bu yolculukta karşılaşılan zorlukların Yahudi tarihinde ve Eski Ahit'te büyük

---

Adriaan Lanni, "The Laws of War in Ancient Greece", Law and History Review, 26(3), (2008), s. 469 http://www.jstor.org/stable/27641604.

bir yeri olmuştur. Kendilerini Kızıldeniz'i yararak Firavundan kurtaran Hz. Musa ve O'nun Tanrısına itaat etmişler, ona tabii olmuşlardır. Diğer ilkçağ kavimlerinde olduğu gibi İsrailoğulları'nda da dinin hukuka, geleneğe, göreneğe büyük bir etkisi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Yukarıda anlattığımız Musa miti, İsrailoğulları'nın savaş hukuku hususundaki nizamlarını anlamak açısından önemlidir. Mitlerin ve dinin bir toplumu her konuda etkilediği düşüncesinin kaçınılmazlığı, bize; İsrailoğulları kavminin savaş ve savaş hukuku meselesini incelerken dini kaynaklardan yararlanmak yolunu mecbur kılmaktadır. İsrailoğulları kendilerini firavun faciasından kurtaran Musa'ya tabii olduktan sonra onun şeriatını izlemiş ve onun emirlerine itaat etmişlerdir. İsrailoğulları zaman zaman başka kavimleri istila etmiş zaman zaman da istilaya uğramıştır. Başka kavimlerle girişilen savaşlar için Eski Ahit'te tanrısal yardımın İsrailoğulları üzerinde olacağı belirtilmiştir.[5]

''Ülkenizde, size baskı yapan düşmana karşı savaşa çıktığınızda, borazanlarla kesik sesler çalın. (O zaman) Tanrınız Aşem'in huzurunda hatıra getirilecek ve düşmanlarınızdan kurtarılacaksınız (Bamidbar, 2007, 10:9)''

Eski Ahit'ten alınan yukarıdaki pasajdan görüldüğü üzere İsrailoğulları, tanrının onları kurtaracağı yönünde telkin edilmektedir ve bu aynı zamanda savaşlarının haklı bir savaş yani ius ad bellum olduğu anlamına da gelmektedir. Nitekim tanrı İsrailoğulları'nın yanındadır. Yine aşağıda alıntılanan pasajda İsrailoğulları'nın tanrının buyruğu üzerine savaşta kaybeden tarafa nasıl davranması gerektiği hükmedilmektedir. Bu buyruk meşruiyetini bizzat Tanrı üzerinden almakta ve sorgulanmaktadır.[6]

"Tanrınız RAB bu ulusları elinize teslim ettiğinde, onları bozguna uğrattığınızda, tümünü yok etmelisiniz... Bu uluslarla antlaşma yapmayacaksınız, onlara acımayacaksınız... Kız alıp vermeyeceksiniz. Kızlarınızı oğullarına vermeyeceksiniz; oğullarınıza da onlardan kız almayacaksınız... Onlara şöyle yapacaksınız: Sunaklarını yıkacak, dikili taşlarını parçalayacak, Aşera putlarını devirecek, öbür putlarını yakacaksınız... Tanrınız RAB'bin elinize teslim edecek; adlarını göğün altından sileceksiniz... Onları yok edene dek kimse size karşı duramayacak..."

Bu pasajda tümünü yok etmek kısmı, İsrailoğulları'nın ius in bello hususunda kabul ettiği kurallara örnek olarak gösterilmemelidir çünkü yine Eski Ahit'te, İsrailoğulları'nın kuşatma sırasında ne yapacağı hususuyla ilgili hükmedilmiştir. Buna göre ilk önce barış içerisinde şehri teslim etmeleri için çağrının yapılması gerekmektedir. Sunulan şartların düşman tarafından yerine getirilmesi durumunda katliam yasaklanmıştır. Ancak ileride tehlikeye mahal olabileceğinden erkeklerin katledilmesi emredilmiştir. Şehirde yaşayan savunmasız kadın, erkek çocuk ve kız çocukları ise ganimet statüsündedir. Ancak bu kurallar yalnızca yedi Kenan ulusu dışındaki uluslar için geçerlidir. Kenan ulusları putperest özellikleri sebebiyle yok edilmesi elzem olan bir ulus olarak görülmüştür.[7] Onlar bu kuralların dışında kalmaktadır. Bu durumda yukarıdaki pasajın putperest Kenan uluslarına dair hükümler olduğu net bir şekilde çıkarılabilmektedir.

Bunların dışında ius ad bellum kavramına örnek olarak Ahid Sandığı gösterilebilmektedir. Ahid Sandığı, akasya ağacından yapılan ve içine Yahudiler tarafından

---

[5] Sami, KİLİÇ - Abdullah, ALTUNCU, "Yahudilikte Savaş Kuralları ve Savaşla İlgili Yaklaşımlar", International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 12, 10.7827/Turkish Studies, 12364, (2017), s. 156.

[6]Serdar, H. HOŞ, Haklı Savaş ve İnsancıl Hukuk, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı (Yayınlanmamış doktora tezi), Ankara, (2019), s. 28, (Çevrimiçi), https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12575/31984.

[7] KİLİÇ, S. & ALTUNCU, A., "Yahudilikte…", s. 157.

kutsal kabul edilen 10 emrin konulduğu sandıktır. Özellikle zor durumlarda ahit sandığından medet umulmuş ve bu durumlarda tanrının onlara yardım etmesi beklenmiştir. İsrailoğulları bazı savaşlarda bu Ahid Sandığı'nı da beraberinde götürmüş ve bu, savaşta tanrının onların yanında olacağı anlamına gelmek dışında savaşlarının meşru olduğunu da göstermiştir.

Aynı zamanda İsrailoğulları tarafından kimin savaşa gideceği, kimin kalacağı hususunda da ayrımlar yapılmıştır. İnşaat halindeki yapısını bitirmeyen usta, birisine borcu olan kimseler, nişanlanmış ama henüz evliliğini tamamlayamamış kişiler; bunlar savaşa gitmemesi konusunda emir verilen kişilerdir. Aynı zamanda yaşlı, sakat, hastalar ve çeşitli zanaatkâr ve sanatçılar da savaşın dışında tutulmuştur. Toplumdaki çeşitli işleri devam ettiren ve toplumsal yaşama destekte bulunan kimselerin savaşta yitip gitmesini engellemek dışında, yaşlı ve sakat insanların savaşa alınmaması da ius in bello kavramı üzerinden incelenebilir. Bu, bir toplumun kendi kendine karşı gözettiği adalet olması açısından değerlendirilmelidir. Genel olarak bakıldığında Yahudi toplumunda ius in bello ve ius ad bellum kavramlarına yönelik örnek bulunduğu görülmektedir. Ancak bu örneklerin ayrımını yapmak Eski Ahit'in anlatış biçimi itibarıyla zorluk taşımaktadır.

İsrailoğulları'nda Romalılar ve Yunanların aksine dinin yaşayışa ve hayata olan etkisi çok daha fazla olmuştur. Eski Ahit'te belirtilen hükümlerin Yunan ve Roma toplumlarında emsali bulunmamaktaydı. İsrailoğulları ise kralları bile peygamber ve ilahi kabul edilen bir toplum olarak yaşamını sürdürmüştür. Bu durumda Yunan ve Roma ile İsrailoğullarını karşılaştırmak söz konusu olabilir; ancak bu, farklı tarihleri karşılaştırmak olduğundan ve yer yer anakronizme (tarihsel yanılgı) düşme tehlikesi taşıdığından bizce, bu makalenin konusu olmayacaktır.

İslam Dinine Göre Savaş Hukuku

İslam dini savaş hukuku Kuran-ı Kerim ve İslam devletinin aksiyonları üzerinden incelenebilmektedir. İslam dininin kutsal kitabı Kuran-ı Kerim, müminlere gerçeği kanıtlayan ve onları şüpheden kurtaran bir araç olarak muhteviyatında savaş hukukuna dair birçok örnek ayet içermektedir.

Allah'a (CC) ve Peygamberine (SAV) karşı savaşanların ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışanların cezası ancak ya öldürülmeleri veya asılmaları yahut el ve ayaklarının çapraz olarak kesilmesi ya da bulundukları yerden sürgün edilmeleridir. Bu, onların dünyada uğradıkları aşağılayıcı cezadır. Ahirette ise onlar için büyük bir azap vardır.[8]

Kuran-ı Kerim'den alınan bu pasaj İslam'da ius in bello kavramının ne zaman geçerli olacağını açıkça ifade etmektedir. İslam dini aynı zamanda halkına zulmeden, türlü ahlaksızlıklara batmış, İslam dinine saldıran kavimlerle de savaşmayı meşru kılmıştır. İslami Literatürde ''Cihad'' temel anlamıyla; ''salih-ameller işlemek, haramdan sakınmak, İslam dininin kurallarını uygulamak ve bu kuralları başkalarına tebliğ etmek suretiyle öğretmek anlamlarına gelmektedir. Fıkıh terimi olarak ise İslam dinine karşı savaşanlarla cenk etmeyi ifade etmektedir. Bu cenkten yalnızca silahlı mücadele anlaşılmamalıdır. Cihad çok yönlü bir mücadeleyi içermekte olup İslam dininin tüm insanlığa ulaşmasını engelleyen güçlerle olabildiğince çok vasıtayı kullanarak mücadele etmektir. Daha dar kapsamlı bir anlam ifade

[8] MAİDE-33 Kuran Yolu, DİYANET, (Çevrimiçi), https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/M%C3%A2ide-suresi/702/33-34-ayet-tefsiri.

eden ‘’Kital’’ terimi ise iki grup arasında cereyan eden silahlı mücadele, savaş anlamlarını içermektedir. 9

İslam dininde ancak savaşı haklı kılan bir sebep, savaşın nedeni olmalıdır. Bunlardan ilki kendini koruma yani meşru müdafaa hakkıdır. Kişilerin, toplumun kendini can ve mal güvenliğini sağlamak amacıyla savaşmasına İslam dini tarafından izin verilmiştir. Nitekim Müslümanlığın ilk çıktığı zamanlardaki savaşlar genellikle bu alana girmektedir. İslam'da bir diğer savaş sebebi Allah'ın dini olan ve tek hakikat kabul edilen İslam dinini yaymaktır. Bu anlayış aynı zamanda devletin topraklarını genişletmesini haklı bir gerekçeye bağlamaktadır. İslam'da sömürü için, zevk veyahut zenginlik için yapılan savaşlar yasaklanmıştır.

İslam dininde yeni yerler fethedilirken yukarıda bahsettiğimiz gibi öncelikle cihad anlayışıyla hareket edilmektedir. Cihad anlayışı kendi mahiyeti sebebiyle birtakım savaş kurallarını yani ius in bellum kavramını ortaya çıkarmaktadır. Asıl amacın İslam dinini yaymak ve yeryüzünde Allah'a yönelik bozgunculuk yapanlara karşı Allah'ın ordusunu güçlendirmek, müminlerin sayısını arttırmak ve sonunda tüm cihanda İslam dinini esas kılmak olduğu düşünülürse; Fethedilen yeni yerlerde büyük katliamlar yapılması, halka zulmedilmesi bu duruma ters düşeceğinden belirli birtakım kurallar getirilmek durumunda kalınmıştır. İslam dini her zaman adaletin önemini vurgulamıştır. Hz. Muhammed (SAV) savaşlarda çoluk çocuğun, masumun, kadınların öldürülmesini yasaklamıştır.[10] Esir edilen düşmanlar ise ANCAK öldürülmedikleri takdirde tehlikeye sebep olabilecekleri gerekçesiyle katledilmelerinde bir engel yoktur. Ancak yine de bu dahi her zaman uygulanmamaktadır. Bazen daha çok getirisi olduğundan esirleri öldürmek yerine fidye yolu tercih edilmektedir. Onun dışında esirlere eziyet etmek İslam dini tarafından kati suretle yasaklanmıştır. Hz. Peygamber, Araplar'da esirlere karşı uygulanan müsle olayını yasaklamış, bu uygulamayı belirli düşmanlara karşı yapmak istemekte diretenlere: "Ben ona müsle yapmam, peygamber bile olsam Allah da beni aynı şekilde cezalandırır" cevabını vermiştir.

Genel olarak İslam dini hem ius in bello hem de ius ad bellum kavramlarına yönelik çeşitli saptamalar ve yeni fikirler içermektedir. Savaşta esir alınanlara yönelik çeşitli uygulamaların yasaklanması, kadın ve çoluk çocuk katliamının engellenmesi gibi hususlar İslam dininin savaş hukukuna dair getirdiği yenilikler olarak değerlendirebilir. Dünyada nizam ve adaleti kılmayı şiar edinmiş bir din olarak İslam, savaş hukukuna ayrı bir önem vermiştir.

Vestfalya'da Modern Devletin Ortaya Çıkmasıyla Savaş Hukukundaki Gelişmeler

Vestfalya antlaşmasının en önemli özelliklerinden biri, dönemindeki güç merkezlerini kabul etmesi ve bu güç merkezlerine meşru haklar vermesidir. Vestfalya dönemi Avrupa devletleri; kendi otoritelerini, bağımsızlıklarını garantiye alan bir antlaşma olarak Vestfalya'yı göstermişlerdir. Vestfalya özellikle Avrupa güç sisteminin muhafaza edilmesi yönünden önem taşıdığından Avrupa merkezli büyük devletleri odağına almıştır. Bu devletler kendi içlerinden çıkan aşırı güçlenen başka devletlere karşı Vestfalya'da ortaya çıkan statükoyu korumaya

[9] Ahmet AKINCI, İslam Hukukuna Göre Savaşta Uyulacak Kurallar, Uludağ Üniversitesi, Temel İslâm Bilimleri Bilim Dalı: İslam Hukuku, (Yayınlanmamış doktora tezi), (2007), s. 6. (Çevrimiçi), https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp.

[10] AKINCI, A., "İslam Hukukuna Göre…", s.48.

girişmişlerdir. Özellikle Fransa'nın 16. Louis ve Napolyon gibi başarılı liderler aracılığıyla güçlenmesi ve güç dengesini bozması, dönemin diğer güçlü Avrupa devletlerini ona karşı birleşmeye zorlamıştır. Bu sistem yapısal açıdan statükocu ve güç dengelerini yalnızca monarklar ve siyasal yapıların çıkarlarını korumak üzere olduğundan günümüz uluslararası sistemleriyle bu açıdan farklılık göstermektedir. Vestfalya sisteminin insan hakları bakımından en ayırt edici durumu, uluslararası hukukta öznenin (süje) devlet olmasıdır. Devletler başat güç kabul edildiğinden ve başka devletlerin iç işlerine karışmak yasaklandığından devletlerde çıkan insan hakları sorunları, o devletin kendi sorunu sayılmakta ve karışılmamaktadır.11 Hiç şüphe yok ki siyasal ve toplumsal olaylar uluslararası sistemi günümüzdeki şekline getirecek, uluslararası sistemin öznesi bireyler ve onların hakkı haline gelecektir.

BM Çerçevesinde İnsan Haklarını Koruma Sistemi

Yukarıda BM tarafından savaş terimi yerine ''kuvvet'' teriminin konulduğunu ve kuvvete başvurmanın çoğu durumda yasaklandığını, güçlü bir devletin zayıf devleti ezmesinin uluslararası sistemce engellenmeye çalışıldığını belirtmiştik. Bunun yanında Birleşmiş Milletlerin insan haklarına yönelik birçok icraatı daha vardır.

Birleşmiş Milletler, insan haklarını korumaya yönelik olarak İnsan Hakları Genel Kurulunu kurmuştur. Bu kurumda üye devletlerin eşit bir şekilde temsil edildiğini görmek mümkündür. Kurulun amacı, insan haklarının geliştirilmesine katkıda bulunmak ve uluslararası siyasette iş birliğini teşvik etmektir. Aynı zamanda BM tarafından kurulan İnsan Hakları Yüksek Komisyonu ile tüm dünyada insan haklarının durumunun raporlanması ve insan haklarıyla ilgili olumsuz durumlar konusunda çözümler üretilip devletlere öneride bulunmak amaçlanmaktadır. Meşhur İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi bu komisyon tarafından kabul edilmiştir. Bunun dışında BM çeşitli alt kuruluşlarla insan haklarını korumaya dair çalışmalarına devam etmektedir. BM bünyesinde hazırlanan insan hakları sözleşmeleri devletlere hukuki sorumluluklar yüklemekte ve devletlerin insan haklarına dair fiili adımlar atmasına yardımcı olmaktadır. Sonuç olarak BM tüm kurumlarıyla insan haklarının muhafaza edilmesi amacına uygun çalışmalar yapmakta ve uluslararası ilişkilerde yerini edinmiş bir kurum olarak oldukça etkili olmaktadır.

Bölgesel Düzeyde İnsan Haklarının Korunması

Uluslararası sistem ve BM her ne kadar insan haklarını korumaya yönelik önlemler almak ve çalışmalar yapmak durumunda olsa da bu yeterli gelmemektedir. İnsan haklarıyla ilgili alınan kararların uygulanmasına yönelik bölgesel düzeyde kurumlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bölgesel örgütler BM'in düzenlemelerine tamamlayıcı nitelikte olmak yönüyle bir bakımdan işin pratik kısmını üstlenmektedir. Bunlardan en önde gelenlerden biri olarak Avrupa Konseyi'nin amaçları bölgesel düzeyde; ifade özgürlüğünü, azınlık haklarını, internet üzerinden nefret söylemlerine maruz kalanları, çocukları, aile içi şiddet kurbanlarını ve genel olarak kadınları korumaya yöneliktir. Avrupa Konseyi BM'nin düzenlemelerine tamamlayıcı rolde en başarılı örnek olarak değerlendirilmektedir. Avrupa Konseyi ve diğer ülkelerdeki bu

---

[11] Mahir TERZİ, "İnsan Haklarının Bölgesel Düzeyde Korunması Üzerine Bir İnceleme: İnsan Hakları Ve Amerika (Barrios Altos Davası Örneği ve Orta Doğu Üzerine Bazı Öneriler)",

Kara Harp Okulu Bilim Dergisi, Aralık 2017, Cilt/Volume: 27, Sayı: 2, s. 55.

tarz kuruluşlar, insan haklarının bölgesel düzeyde uygulanmasını sağlamaya yönelik çalışmalarıyla tüm dünyada insan haklarının yaygınlaşmasına vesile olmaktadır.

BU GÜNKÜ ULUSLARARASI POZİTİF HUKUKTA SAVAŞ SUÇUNUN VE İNSANLIĞA KARŞI SUÇUN DAYANAKLARI

Tarih boyunca uluslararası toplum çatışmaları ve savaşları engelleyememiş ya da yasaklayamamıştır. 1864 yılında imzalanan ilk Cenevre Sözleşmesi ile bütün çatışmaların uluslararası toplum tarafından uluslararası hukuk kapsamına dâhil edildiği kabul edilmektedir[12]. Büyük acılara ve yıkımlara sebep olan birinci ve ikinci dünya savaşından sonra uluslararası toplum tarafından savaş kurallarının belirlenmesine ve uluslararası alanda güç kullanımının yasaklanmasına karar verilmiştir. Tarihsel süreç içerisinde bugünkü savaş hukukunun ilkelerini oluşturan diğer uluslararası sözleşmelerin uluslararası toplum tarafından kabul edilmesiyle savaş suçlarının bugünkü hukuki dayanakları oluşturulmuştur. Günümüzde 1907 Lahey Sözleşmeleri önemli kısmıyla, 1949 Cenevre Sözleşmeleri bütünüyle savaş hukukunun pozitif dayanaklarını oluşturmaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde; Lahey Sözleşmeleri'nin savaşta düşmana zarar verme yöntemlerinin sınırsız olmadığı ilkesini, Cenevre Sözleşmeleri'nin ise belirli grup insanların savaşın olumsuz etkilerinden korunması gerektiği ilkesini ön plana çıkardığı söylenebilir.

Buna karşılık, "İnsanlığa Karşı Suçlar"ın gelişiminde iki dünya savaşının önemi büyüktür. Bu kavram ilk olarak Birinci Dünya Savaşı sonrası 1915 yılında müttefik devletlerin hazırladığı ortak bildiride yer almışsa da tam olarak tanımlanamamıştır. Zira kavramın genişliği, belirsizliği cesur adım atmayı zorlaştırmıştır ve konu, kısmen bu gün de olduğu gibi, hukuki olmaktan ziyade politik bir konu olarak ele alınmıştır. Pozitif bir norm olarak gerçek anlamda uluslararası hukuk metinlerinde yer alması İkinci Dünya Savaşı sonrasında ancak mümkün olabilmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrası kavram yeni bir suç tipi olarak ortaya atılmışsa da tanımlanması ve uluslararası hukuk metinlerine girmesi İkinci Dünya Savaşı sonrasında olmuştur. Bu gün ise Roma Statüsü ile suç ayrıntılı bir şekilde ifade edilmiştir. Ancak hala sınırları tam olarak çizilememiş, bir çerçeve suç kavramı olarak kalmıştır. Bu durum ise "suçta ve cezada kanunilik" evrensel ilkesine aykırıdır.

Lahey Sözleşmeleri

1899 ve 1907 tarihli Lahey Sözleşmeleri savaşa ilişkin evrensel nitelikteki ilk hukuki metinlerdir. 1899 tarihli ilk Lahey Konferansı'nda Uluslararası Uyuşmazlıkların Pasifik Çözümü Sözleşmesi, kara savaşlarında geçerli kuralları belirleyen Karada Savaş Kanunları ve Geleneklerine İlişkin Sözleşme ve 22 Ağustos 1864 tarihli Cenevre Sözleşmesi İlkelerinin Deniz Savaşına Uyarlanması Sözleşmesi imzalanarak kabul edilmiştir. 1907 tarihli Lahey Sözleşmeleri ise savaş hukukuna ait birçok sözleşmeyi içermektedir.

O dönemde insanlığa karşı suçların, savaş suçlarından ayrı olarak ele alınarak başlı başına bir suç olarak kabul edilmemesinin, devletlerin itirazlarıyla karşılaşmasının sebebi olarak da 1907 tarihli IV. Lahey Sözleşmesi (1907 Hague Convention IV) gösterilmesi; bu Sözleşmelerin

[12] Mehmet Emin ERENDOR, "Silahlı Çatışma Hukuku İlkelerinin Değerlendirilmesi: Askeri Gereklilik, Gereksiz Acı ve Istırabın Önlenmesi ve Onur", MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8 (2), (2019), s. 1992, (Çevrimiçi), DOI: 10.33206/mjss.508318

önemini ortaya koymaktadır. Örneğin, 4. Lahey Sözleşmesi'nin önsözünde insancıl hukuk açıkça vurgulanmış ve savaşan tarafları ve sivilleri koruyucu güvencelerin tanınması amacıyla ilke ve kurallar kabul edilmiştir[13].

Cenevre Sözleşmeleri

1864 yılında imzalanmış olan ilk Cenevre Sözleşmesi'nde "hasta ve yaralı askerler hangi millete mensup olursa olsunlar toplanacak ve tedavi edilecekler"[14] hükmü ile savaşta yaralanalar ve onlara yapılacak sıhhi yardımlar düzenlenmiştir. Bu sözleşmede savaş esirleri hakkında bir düzenleme bulunmaması, ya da çatışmaların yasaklanmasına dair bir hüküm olmaması gibi noksanlıklar bulunsa da Sözleşme tüm çatışmaların uluslararası hukuk kapsamına dâhil edilmesi açısından önemli bir tarihi gelişme olmuştur. Bahse konu noksanlıklar sonraki hukuki gelişmelerin temelini oluşturmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'nın bütün insanlık açısından yıkıcı sonuçlarıyla yüz yüze kalınması sonrasında uluslararası toplumun çatışmalar ve savaşlara bakış açısı köklü olarak değişerek bunların engellenmesi ya da olumsuz etkilerinin azaltılmasına yönelik daha etkili kararlar alınmaya başlanmıştır. Savaşın hemen akabinde 1945 yılında Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nı kuran ve 24 Ekim 1945 tarihinde yürürlüğe giren Andlaşma'nın (BM Şartı) 2. Maddesinde kuvvet kullanılması yasaklanmış ve meşru müdafaa dışında kuvvet kullanımı Müşterek Otoritenin, BM Güvenlik Konseyi'nin yetkisine bırakılmıştır[15]. Kısa süre sonra daha güzel bir gelişme olmuş ve "Kuvvet Kullanma/Savaş Yasağı" milletlerarası teamül hukuku kuralı haline dönüşerek BM olmasa bile tüm devletleri bağlayıcı bir güce erişmiştir. Birleşmiş Milletler Şartı'nın kabul edilmesi sonrasında çatışma ve savaşların önlenmesine yönelik çalışmalar devam ederek 12 Ağustos 1949 yılında Cenevre Sözleşmeleri kabul edilmiştir.

1. Cenevre Sözleşmesi, 64 madde ile 13 maddelik Ek Protokol'den oluşmakta olup harp halindeki silahlı kuvvetlerin hasta ve yaralılarının vaziyetlerinin ıslahı hakkındadır. Anlaşma, silahlı kuvvetler mensupları, bu kuvvetlere bağlı milis güçleri ve gönüllü birlikleri işgal karşısında kendiliğinden silaha sarılmış halk ile silahlı kuvvetlere lojistik destek veren sivil tüm unsurları kapsamaktadır. Anlaşma hükümlerince bu kişilerden yaralı ve hasta olanlar her durumda saygı görecek ve korunacaklardır. Cinsiyet, ırk, milliyet, din vb. hiçbir ayrıma tabi tutulmadan kendilerini elinde tutan devlet tarafından insaniyetle muamele görecek ve tedavi edileceklerdir.[16]

2. Cenevre Sözleşmesi, 63 maddeden oluşmakta olup silahlı kuvvetlerin denizdeki hasta, yaralı ve kazazedelerine uygulanacak kuralları belirlemektedir. Bu anlaşma kapsamında da denizde bulunacak silahlı kuvvetler mensupları ve diğer kişiler hakkında bunlara saygıyla

[13] Ilias Bantekas, International Criminal Law, Oxford: Hart Publishing, 2010, s. 185

[14] Leyla ÖZCAN, Türk Kızılay Müessesesinin Milletlerarası Kızılhaç ile Olan Münasebetleri", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası/Journal of Istanbul University Law Faculty, 30 (3-4), (2011), s. 619. (Çevrimiçi) https://dergipark.org.tr/en/pub/iuhfm/issue/9104/113839.

[15] (Çevrimiçi), https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf

[16] Melike Batur YAMANER-M, A. Emre ÖKTEM-Bleda KURTDARCAN-Mehmet C. UZUN (Ed.), 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları (42), Yazın Basın Yayın Matb., İstanbul., (2020), s. 5.

muamele edilmesi, hiçbir ayrım gözetilmeksizin bunlara iyi bakılması ve bunlara kötü muamelede bulunulmaması hükme bağlanmıştır.[17]

3. Cenevre Sözleşmesi 143 maddeden ve 5 Lahikadan oluşmakta olup savaş esirlerine uygulanacak kuralları içermektedir. Sözleşme kapsamında savaş esirlerinin onları esir alan devletin himayesinde oldukları ve onlara uygulanacak kötü muameleden devletlerin sorumlu olduklarını, savaş esirlerine her zaman insanca muamele edilmesi gerektiği ile bunlara ilişkin konular hükme bağlanmıştır.[18]

4. Cenevre Sözleşmesi ise 159 maddeden oluşmakta olup savaş döneminde sivil kişilerin korunmasına yönelik kuralları içermektedir.

İkiz Sözleşmeler ve Diğer Uluslararası Sözleşmeler

16 Aralık 1966 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından "Kişisel ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme" ve "Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme" isimleriyle kabul edilen sözleşmeler İkiz Sözleşmeler olarak bilinmektedir. İnsan haklarına ve temel özgürlüklerine karşı saygıyı sağlamak ve geliştirmek üzere uluslararası topluma hukuki yükümlülükler yükleyen bağlayıcı nitelikteki bu sözleşmeler 1976 yılında yürürlüğe girmiştir.

Medeni Siyasal Haklara İlişkin Sözleşme'de bütün halkların kendi kaderlerini tayin etme hakkına sahip oldukları (self determinasyon ilkesi), taraf devletlerin sözleşmede tanınan hakları ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya diğer bir fikir, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğum veya diğer bir statü gibi herhangi bir nedenle ayrımcılık yapılmaksızın, kendi toprakları üzerinde bulunan ve egemenlik yetkisine tabi olan bütün bireyler için güvence altına almayı bu ve haklara saygı göstermeyi taahhüt ettikleri belirtilmiştir. Sözleşme kapsamında yaşama hakkı tanınarak, işkence, kölelik yasaklanmış, ifade, toplanma ve örgütlenme özgürlükleri tanınmıştır. Sözleşme kapsamında diğer medeni haklar tanınırken, savaş propagandası ve ayrımcılığa, kin ve nefrete veya şiddete tahrik eden herhangi bir ulusal, ırksal veya dinsel düşmanlığın savunulması yasaklanmıştır.[19]

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ile ikinci kuşak hakların düzenlenmiştir. Sözleşme ile taraf devletler sözleşmede tanımlanan ekonomik, sosyal ve kültürel haklara uygun hareket etmeyi taahhüt etmiştir.

Roma Statüsü: Uluslararası Ceza Mahkemesi

Öncelikle belirtmek gerekir ki, insanlığa karşı suçlar, en geniş ve ayrıntılı şekilde Roma Statüsü'nde işlenmiştir. Bununla birlikte burada işlenen suç tipleri çerçeve niteliğini aşamamış ve dolayısıyla kanunilik ilkesine uygunluğu açısından tartışmalara açık kapı bırakmıştır[20]. 17

---

[17] YAMANER, M.B ve diğerleri, "1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri…", s.29.

[18] YAMANER, M.B ve diğerleri, "1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri…", s.55.

[19] (Çevrimiçi), https://www.ihd.org.tr/sasve-medenhaklar-uluslararasi-slees/

[20] M. Cherif Bassiouni, "Negotiating the Treaty of Rome on the Establishment of an International Criminal Court", Cornell International Law Journal, Vol 32, 1999, s. 461.

Temmuz 1998 tarihinde Roma'da düzenlenen devletler konferansında imzalanan Roma Antlaşması ile Uluslararası Daimî Ceza Mahkemesinin kurulması ve Statüsü kabul edilmiştir. Bu Mahkeme devletlerarası çatışmaların uzlaştırılması için değil insan haklarının ihlali konusunda bireylerin ceza sorumluluğunun incelenmesi için kurulmuştur. Antlaşma, 1 Haziran 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Roma Statüsü'ne göre gerçek kişilerden suçu işleyen, işlenmesini emreden, azmettiren, tahrik eden, suça iştirak eden; soykırım suçları açısından ise bu suça asli olarak iştirak eden, kamu önünde azmettiren ve tahrik eden gerçek kişiler mahkemenin kişiler bakımından yargılama yetkisi alanına girmektedir.[21] Konu bakımından ise savaş suçları, insanlığa karşı işlenen suçlar, soykırım ve saldırı suçları bu mahkemenin konu bakımından yetkisine girmektedir.

Roma Statüsüne göre "insanlığa karşı suçlar" ve "savaş suçları şu şekilde belirtilmiştir:

Madde 7

İnsanlığa Karşı Suçlar

1. Bu tüzüğün amaçları bakımından "insanlığa karşı suçlar", herhangi bir sivil nüfusa karşı yaygın veya sistematik bir saldırının parçası olarak işlenen aşağıdaki eylemleri kapsamaktadır:

(a) öldürme;

(b) toplu yok etme;

(c) köleleştirme;

(d) nüfusun sürgün edilmesi veya zorla nakli;

(e) uluslararası hukukun temel kurallarını ihlal ederek, hapsetme veya fiziksel özgürlükten başka biçimlerde mahrum etme;

(f) işkence;

(g) ırza geçme, cinsel kölelik, zorla fuhuş, zorla hamile bırakma, zorla kısırlaştırma veya benzer ağırlıkla diğer cinsel şiddet şekilleri;

(h) paragraf 3'te tanımlandığı şekliyle, her hangi bir tanımlanabilir grup veya topluluğa karşı, bu paragrafta atıf yapılan her hangi bir eylemle veya Mahkemenin yetki alanındaki her hangi bir suçla bağlantılı olarak siyasi, ırki, ulusal, etnik, kültürel, dinsel, cinsel veya evrensel olarak uluslararası hukukta kabul edilemez diğer nedenlere dayalı zulüm;

(i) zoraki kayıplar;

(j) ırk ayrımcılığı (apartheid) suçu;

(k) kasıtlı olarak ciddi ıstıraplara ya da bedensel veya zihinsel veya fiziksel sağlıkta ciddi hasara neden olan benzer nitelikteki diğer insanlık dışı eylemler.

2. 1. paragrafın amaçları bakımından:

(a) "Herhangi bir sivil topluluğa yönelmiş saldırı", devlet ya da kurumsal bir politikanın uzantısı ya da bu politikanın daha da ileri götürülmesine yönelik olarak 1. paragrafta belirtilen eylemlerin herhangi bir sivil topluluğa karşı müteaddit kereler yapılması anlamına gelir;

(b) "Toplu yok etme", nüfusun bir bölümünü yok etmek amacıyla, yiyecek ve ilaca erişimden mahrum bırakmanın yanı sıra, yaşam koşullarını kasten kötüleştirmeyi de içerir;

(c) "Köleleştirme", kadın ve çocuklar başta olmak üzere, bir kişi üzerinde sahiplik hakkına dayalı yetkilerin, insan ticareti dahil kullanılması anlamına gelir;

(d) "Nüfusun sürgün edilmesi veya zorla nakli", uluslararası hukukta izin verilen

[21] Müge, ÇETİN, "Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Türkiye'nin Durumu", Ankara Barosu Dergisi, (3), (2010), s. 338, (Çevrimiçi), https://dergipark.org.tr/tr/pub/abd/issue/33779/374122

gerekçeler olmaksızın, belli bir yerde, hukuka uygun olarak ikamet eden insanların sürülmesi ya da başka zorlayıcı fiillerle zorla yer değiştirilmeleri anlamına gelir;

(e) "İşkence", yasal yaptırımlardan kaynaklanan, kaza eseri ya da yaptırımın doğasından kaynaklanan acı ve ıstırap hariç olmak üzere, gözaltında bulunan veya sanığın gözetiminde bulunan bir kişinin, fiziksel ya da ussal olarak şiddetli acı veya ıstırap çekmesini bilerek sağlama anlamına gelir;

(f) "Zorla hamile bırakma", uluslararası hukukun ciddi bir şekilde ihlali veya bir topluluğun etnik bileşimini değiştirme amacıyla, bir kadının arzusu hilafına, zorla hamile bırakılması anlamına gelir; ancak bu tanım, hiçbir şekilde hamileliğe ilişkin ulusal yasaları etkileyecek şekilde yorumlanamaz;

(g) "Zulüm", bir grubun veya topluluğun, kimliğinden dolayı, uluslararası hukuka

aykırı olarak, temel haklardan ağır bir şekilde mahrum bırakılması anlamına gelir;

(h) "Irk ayrımcılığı (apartheid)", bir ırkın, başka bir ırk grubu veya grupları üzerinde, sistematik hakimiyet ve baskı kurmaya yönelik kurumsal bir rejim çerçevesinde ve bu rejimi koruma amacıyla işlediği ve 1. paragrafta sözü edilen insanlık dışı fiiller anlamına gelir;

(i) "Zoraki kayıplar", bir devlet veya siyasi bir örgüt tarafından ya da onların yetkisi, desteği ve bilgisi dahilinde, kişilerin gözaltına alınması, tutuklanması veya kaçırılmasını takiben, bu kişilerin uzunca bir süre, kanun korumasından uzak tutulması amacıyla, nerede oldukları ve akıbetleri hakkında bilgi vermeyi reddetme ve bu kişilerin özgürlüklerinden mahrum bırakıldıkları bilgisini inkar anlamına gelir;

3. Bu tüzüğün amacına uygun olarak, "cinsiyet" toplumsal bağlamda, kadın ve erkek olmak üzere iki cinsiyete atıf yapmaktadır. "Cinsiyet" terimi, yukarıda açıklanandan başka bir anlam taşımamaktadır[22]**.**

Madde 8

Savaş Suçları

1. Bir plan veya politikanın ya da bu tarz suçların büyük çapta işlenmesinin bir parçası olarak işlenmesi başta olmak üzere, Mahkemenin savaş suçları üzerinde yargı yetkisi vardır.

2. Bu tüzüğün amacına uygun olarak, "savaş suçları" şu anlamlara gelir:

(a) 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri'nin çok ciddi şekilde ihlali, başka bir deyişle, Cenevre Sözleşmesi hükümlerine göre korunan şahıs ve mallardan herhangi birine karşı aşağıdaki fiiller:

i) Kasten öldürme;

---

[22] İnsanlığa karşı suçlar, 12.10.2004 tarih ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu Türk Ceza Kanunu'nun İkinci kitabının uluslararası suçlar başlıklı birinci kısmının soykırım ve insanlığa karşı suçlar başlıklı birinci bölümünde 77. maddede düzenlenmiştir. Maddenin birinci fıkrasında insanlığa karşı suçların, liste halinde madde metninde belirtilen eylemlerle; siyasal, felsefi, ırkî veya dinî saiklerle toplumun bir kesimine karşı bir plan doğrultusunda sistemli olarak işlenmesi halinde oluşacağı belirtilmiş ve sonra suç fiilleri şu şekilde sayılmıştır:

a) kasten öldürme
b) kasten yaralama
c) işkence, eziyet veya köleleştirme
d) kişi hürriyetinden yoksun kılma
e) bilimsel deneylere tabi kılma
f) cinsel saldırıda bulunma, çocukların cinsel istismarı
g) zorla hamile bırakma
h) zorla fuhşa sevketme.

ii) Biyolojik deneyler dahil işkence veya insanlık dışı muamele;
iii) İnsan vücuduna veya sağlığına kasten büyük ıstırap verme veya ciddi yaralamaya sebep olma;
iv) Askeri gereklilik olmadan, yasadışı ve keyfi olarak malların yaygın yok edilmesi veya sahiplenilmesi;
v) Bir savaş esirinin veya koruma altındaki bir diğer şahsın, düşman devlet silahlı kuvvetlerinde hizmet etmeye zorlanması;
vi) Bir savaş esirinin veya koruma altındaki bir diğer şahsın, kasti olarak adil ve olağan yargılanma hakkından yoksun bırakılması;
vii) Hukuka aykırı sürgün, nakletme ya da hapsetme;
viii) Rehine alınması.
(b) Uluslararası hukukun mevcut sistemi içerisinde, uluslararası silahlı çatışmalarda uygulanabilir yasa ve geleneklerin diğer ciddi ihlalleri, yani, aşağıdaki fiillerden herhangi birisi:
i) Çarpışmalarda doğrudan yer almayan sivil bireylere ya da sivil nüfusa karşı kasten saldırı yöneltilmesi;
ii) Askeri olmayan, yani askeri maksatlı olmayan sivil hedeflere karşı kasten saldırı düzenlenmesi;
iii) Uluslararası silahlı çatışmalar hukuku çatısı altında, siviller ya da sivil nesnelere sağlanan korumadan yararlanma hakları olduğu sürece, Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne göre, barış gücü ya da insan yardıma tahsis edilmiş görevli personel, tesis, malzeme,birlik veya araçlara kasten saldırı yöneltilmesi;
iv) Tahmin edilen somut ve doğrudan askeri avantajlara kıyasla, aşırı olacak şekilde, sivillerin yaralanmasına veya ölmesine veya sivil nesnelerin zarar görmesine yol açacağı ve geniş çapta, uzun vadeli ve ağır bir biçimde doğal çevreye zarar vereceğinin bilincinde olarak saldırı başlatılması;
v) Savunmasız veya askeri hedef oluşturmayan kent, köy, yerleşim yeri ve binaların bombalanması veya bu yerlere herhangi bir araçla saldırılması;
vi) Silahını bırakmış, kendisini savunma araçlarından yoksun ve isteğiyle teslim olmuş bir askeri öldürme veya yaralama;
vii) Teslim bayrağını, Birleşmiş Milletler veya düşman bayraklarını, askeri rütbelerini ve üniformalarını, yine aynı şekilde Cenevre Sözleşmeleri'nin ayırt edici amblemlerini, uygunsuz şekilde kullanarak ölüme veya ciddi yaralanmaya sebebiyet verme;
viii) İşgalci devletin kendi sivil nüfusunun bir bölümünü işgal ettiği topraklara doğrudan veya dolaylı olarak nakletmesi veya işgal edilen topraklardaki nüfusun tamamının veya bir kısmının devlet sınırları içinde veya dışında sürülmesi veya nakli;
ix) Askeri amaçlı olmaması koşuluyla din, eğitim, sanat, bilim veya yardım amaçlarıyla kullanılan binalara, tarihi eserlere, hastanelere ve hasta ve yaralıların toplandığı yerlere kasten saldırı düzenlenmesi;
x) Karşı tarafın hakimiyeti altında bulunan kişilerin tıp, diş veya hastane tedavisi gerekliliği olmadan, kişisel çıkarlarına aykırı bir şekilde ölüme yol açabilecek veya sağlığı ciddi tehlikeye düşürebilecek nitelikte tıbbi veya bilimsel deneylere tabi tutulması veya fiziksel sakatlanmaya maruz bırakılması;

xi) Düşman devlet ya da orduya bağlı bireylerin haince öldürülmesi veya yaralanması;
xii) Savaş esirlerine yaşama şansı verilmeyeceğini ilan etme; (karşı tarafta canlı bırakılmayacağını ilan etme)
xiii) Savaşa dair ihtiyaçlar zorunlu olarak gerektirmedikçe, düşman mallarının imha edilmesi veya bu mallara el konulması;
xiv) Düşman taraf uyruklu kişilerin, Mahkemelerdeki hak ve eylemlerinin ortadan kaldırıldığını, askıya alındığını veya kabul edilemez olduğunu ilan etme;
xv) Düşman taraf vatandaşlarını, savaş başlamadan önce, ordu mensubu olsalar bile, kendi devletlerine karşı savaş harekatlarında yer almaya zorlama;
xvi) Saldırı sonucu ele geçirilse bile, bir kenti ya da yeri talan etme;
xvii) Zehir veya zehirli silahların kullanılması;
xviii) Boğucu, zehirli veya diğer gazlar ile benzeri sıvı, malzeme veya cihazlar kullanılması;
xix) Çekirdeği tam kapatmayan veya yararak ayrılan mermiler gibi insan vücuduna kolayca giren veya vücutta parçalanan mermi kullanılması;
xx) Gereksiz yaralanmaya veya ıstıraba yol açan veya 121 ve 123. maddeler hükümlerine uygun olarak bu tüzüğe bir ek şeklinde dahil edilmesi ve geniş yasaklamaya tabi olması halinde, kendiliğinden ve ayrım yapmadan uluslararası savaş hukuku ihlalleri oluşturan silah, mermi, malzeme veya savaş yöntemleri kullanılması;
xxi) İnsan onuruna hakaret eder nitelikte, özellikle aşağılayıcı ve küçük düşürücü davranışlar;
xxii) 7.maddenin 2(f) paragrafında tanımlandığı gibi ırza geçme, cinsel köleleştirme, fahişeliğe zorlama, hamileliğe zorlama, kısırlaştırmaya zorlama veya Cenevre Sözleşmeleri'ni ciddi şekilde ihlal eden diğer cinsel şiddet çeşitlerine başvurulması;
xxiii) Belli noktaları, alanları veya askeri güçleri askeri operasyonlardan muaf tutmak için, bir sivilin veya diğer korunmuş bir kimsenin varlığının kullanılması;
xxiv) Uluslararası hukuka uygun bir şekilde, Cenevre Sözleşmeleri'nin ayırt edici amblemlerini kullanan binalara, malzemeye, sağlık ve ulaşım birimlerine kasten saldırı düzenlenmesi;
xxv) Cenevre Sözleşmeleri ile sağlanan yardım malzemelerini bilerek engelleme dahil olmak üzere, yaşamları için vazgeçilmez maddelerden mahrum etmek suretiyle sivillerin aç bırakılmasının, bir savaş yöntemi olarak kullanılması;
xxvi) 15 yaşından küçük çocukların ulusal silahlı kuvvetlere çağırılması, askere alınması veya çatışmalarda aktif olarak kullanılması;
(b) Uluslararası nitelik taşımayan bir silahlı çatışmada, 12 Ağustos 1949 Cenevre Sözleşmeleri'nin müşterek 3. maddesinin ciddi ihlalleri; yani, silahlarını bırakmış silahlı kuvvetler mensupları ile hastalık, yaralanma, gözaltı veya herhangi bir başka nedenle savaş dışı kalmış olanlar dahil olmak üzere çatışmalarda aktif olarak yer almayan kişilere karşı işlenen aşağıdaki fiiller:
i) Yaşam hakkına ve kişiye karşı şiddet, özellikle her türlü öldürme, sakat bırakma, zalimane muamele ve işkence;

ii) İnsan onuruna hakaret eden, özellikle aşağılayan ve küçük düşürücü davranışlar;
iii) Rehine alınması;
iv) Kanuna dayalı ve gerekliliği genel kabul görmüş yargısal garantileri haiz bir Mahkeme kararı olmadan cezalandırma ve infaz;
(c) Paragraf 2 (c) uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalara uygulanır ve dolayısıyla gösteriler, münferit ve zaman zaman meydana gelen şiddet hareketleri veya benzer nitelikteki diğer fiiller gibi iç karışıklıklar ve gerginliklere uygulanmaz.
(d) Mevcut uluslararası hukuk çerçevesinde, uluslararası karakterde olmayan ancak silahlı çatışmalarda uygulanabilir hukukun ve teamüllerin diğer ciddi ihlalleri; yani aşağıdaki eylemlerden herhangi biri:
i) Çarpışmalarda doğrudan yer almayan sivillere karşı veya sivil nüfusa karşı kasten saldırı düzenlenmesi;
ii) Uluslararası hukuka uygun bir şekilde Cenevre Sözleşmelerinin ayırt edici amblemlerini kullanan personele, malzemeye, tıbbi birimlere ve nakliye araçlarına kasten saldırı düzenlenmesi;
iii) Silahlı çatışma hukukuna göre, sivillere ve sivil nesnelere sağlanmış korumaya hak kazanmaları şartıyla, Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne uygun bir şekilde insani yardımda veya barış gücü görevinde bulunan personele, tesislere, malzemeye, birimlere veya araçlara karşı kasten saldırı düzenlenmesi;
iv) Askeri amaçlı olmaması koşuluyla dini, eğitim, sanat, bilim veya hayır amaçlarıyla kullanılan binalara, tarihi eserlere, hastanelere ve hasta ve yaralıların toplandığı yerlere bilerek saldırı düzenlenmesi;
v) Saldırı sonucu ele geçirilse dahi, bir kenti ya da yeri talan etme;
vi) 7.maddenin 2(f) paragrafında tanımlandığı gibi ırza geçme, cinsel köleleştirme, fahişeliğe zorlama, hamileliğe zorlama, kısırlaştırmaya zorlama veya Cenevre Sözleşmeleri'ni ciddi şekilde ihlal eden diğer cinsel şiddet çeşitlerine başvurulması;
vii) 15 yaşından küçük çocukların, ulusal silahlı kuvvetlere çağırılması, askere alınması veya çatışmalarda aktif olarak kullanılması;
viii) Çatışmadan kaynaklanan nedenlerden dolayı, sivillerin güvenliği veya askeri nedenler gerektirmedikçe sivillerin yer değiştirilmesi talimatı verilmesi;
ix) Karşı tarafın savaşanlarını haince öldürme veya yaralama;
x) Savaş esirlerine yaşama şansı verilmeyeceğini ilan etme; (karşı tarafta canlı bırakılmayacağını ilan etme)
xi) Karşı tarafın hakimiyeti altında bulunan kişilerin tıp, diş veya hastane tedavisi gerekliliği olmadan, kişisel çıkarlarına aykırı bir şekilde ölüme yol açabilecek veya sağlığı ciddi tehlikeye düşürebilecek nitelikte tıbbi veya bilimsel deneylere tabi tutulması veya fiziksel sakatlanmaya maruz bırakılması;
xii) Savaşa dair ihtiyaçlar zorunlu olarak gerektirmedikçe, düşman mallarının imha edilmesi veya bu mallara el konulması;
(e) Paragraf 2 (e), uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalara uygulanır ve dolayısıyla gösteriler, münferit ve zaman zaman meydana gelen şiddet hareketleri veya benzer nitelikte diğer fiiller gibi iç karışıklıklar ve gerginliklere uygulanmaz. Bir devletin toprakları dahilinde, hükümet kurumları ile organize silahlı gruplar arasında ya da bu grupların kendi aralarında meydana gelen

uzun süreli silahlı çatışmalarda uygulanır.

3. 2 (c) ve (d) paragraflarındaki hiçbir ifade, bir hükümetin, devlet dahilinde kanun

ve düzeni sürdürme, yeniden kurma veya devletin birliğini ve toprak bütünlüğünü tüm yasal araçlarla koruma sorumluluğuna etki etmez.

Görüldüğü gibi unsurları bakımından savaş suçları, insanlığa karşı işlenen suçlar, soykırım ve saldırı suçları iç içe girmiş ve hatta çakışmış durumdadır. Bununla birlikte belirtilen eylem ve fillerin Uluslararası Ceza Mahkemesinin yargı alanına giren suçları teşkil ettiği kayıt altına alınmış olmaktadır. Bu çerçevede, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yetki alanın giren suçların soykırım, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve saldırı suçu olduğu teyit edilmiştir.

Mahkeme'nin Kişi, Konu ve Zaman Bakımından Yetkisi

Uluslararası Ceza Mahkemesinin kişiler bakımından (ratione personae) yetkisi gerçek kişileri kapsamaktadır (md. 25/1). Mahkeme yetkisine giren suçlarla ilgili olarak suçu bizzat işleyen, işlenmesini emreden, isteyen ya da özendiren, suçun işlenmesine yardımcı ya da ortak olan ya da herhangi bir biçimde suçun işlenmesine ya da teşebbüsüne katılan, soykırım suçu ile ilgili olarak da bu suça doğrudan ve kamu önünde özendiren kişileri yargılama yetkisine sahiptir (md. 25/3). Ancak, suçun işlendiği sırada 18 yaşını doldurmayan kişiler bakımından yargı yetkisine sahip değildir (md. 26). Buna karşılık, Devlet Başkanı, Hükümet Başkanı ve Hükümet üyesi olmak dahil resmî görevde olmak, Mahkeme'nin yetkisini kaldırmadığı gibi (md. 27), askerî lider ya da üst düzey yöneticilerin emir ya da otoritesi altındaki kişilerin anılan üstlerinin bilgisi dahilinde ya da bilgisi dahilinde olması gereken durumlarda, eğer anılan üst gerekli ve makul engelleyici önlemler almadıysa, bu üstler de kişisel olarak cezaî sorumlu tutulmaktadır (md. 28).

Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin suçlar bakımından (ratione materiae) yetkisinin kapsamında, yukarıda daha ayrıntılı olarak belirtildiği gibi, soykırım suçu, insanlığa karşı suç, dar anlamda savaş suçu ve saldırı suçu yer almaktadır (md. 5/1). Ancak, saldırı suçunun, Statü'nün yürürlüğe girmesinden 7 yıl sonra koşullarının ve uygulamaya konulmasının saptanmasına kadar, mahkemece bir işleme bağlı tutulması askıya alınmış bulunmaktadır (md. 2 ve 121-123). Anılan suçlarla ilgili olarak soykırım suçu ve insanlığa karşı suçun barış zamanı ya da savaş zamanı işlenmesinin olanaklı bulunduğunun ve dar anlamdaki savaş suçlarının da uluslararası silâhlı çatışmaları ve uluslararası olmayan silâhlı çatışmaları kapsadığının altını çizmek uygun olacaktır. Statü'nün 12/1. maddesi, Statü'ye taraf olan bir devletin 5. maddede belirtilen suçlarla ilgili olarak Mahkeme'nin yetkisini kabul ettiğini bildirmektedir.

Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü yer bakımından (ratione loci) hiçbir hüküm içermemekle tüm evrende işlenecek suçları kapsar görünmektedir.

Mahkeme'nin zaman bakımından (ratione temporis) yetkisine gelince, Mahkeme Statüsü yürürlüğe girdikten sonra işlenen suçlar bakımından yetkili olacaktır (md. 11).

Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin, Güvenlik Konseyi kararları ile kurulan Eski Yugoslavya ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemelerinin durumundan farklı olarak, devletler bakımından yetkili olabilmesi, ilke olarak, Statü'yü onaylayan devletler için geçerlidir.

Mahkeme Statüsü'nün 12. maddesi, devletlerce iki yolla Mahkeme'nin yargı yetkisinin kabul edilebileceğini öngörmektedir:

i) Statü'ye taraf olarak (md. 12/1),

ii) Statüye taraf olmadan Mahkeme'ye bir bildirim yaparak belirli bir suç için Mahkeme'nin yargı yetkisinin kabul edildiğini açıklayarak (md. 12/2-3),

iii) Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yargı yetkisinin kapsamını devletlerin Mahkeme Statüsü ile bağlı olup olmama durumlarına göre değerlendirildiğinde, bir devlet Statü'ye taraf olmadan da aşağıdaki durumlarda siyasal ve yönetsel yetkililerinin, askerlerinin ve öteki yurttaşlarının Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde yargılanması olanağı vardır:

-Güvenlik Konseyi'nin BM Anlaşması'nın VII. Bölümü çerçevesinde hareket ederek bir durumla ilgili suç faillerini Mahkemeye sevk etmesi;

-Statü'ye taraf olmayan bir devletin yetkililerinin ve yurttaşlarının Statü'ye taraf bir devlet ülkesinde anılan suçları işlemesi ve bu sonuncu devletin bu durumla ilgili suç faillerini mahkemeye sevk etmesi.

Böylece, örneğin, bir devletin ülkesinde geçen ve uluslararası olmayan silâhlı çatışma niteliği de tanımadığı bir durumun, Güvenlik Konseyi'nce uluslararası barışı ve güvenliği bozan ya da tehlikeye düşüren bir durum olarak değerlendirilmesi ve suç faillerinin Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne sevk edilmesi olanaklı görünmektedir. Yine, Statü'ye taraf bir devletin yurttaşlarının Statü'ye taraf olmayan bir devlet ülkesinde katıldığı bir soykırıma ya da silâhlı çatışmalara bağlı olarak yurttaşlarının Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne sevkini sağlamak suretiyle Statü'ye taraf olmayan bir devletteki kimi olayları uluslararası düzeye taşıması olanağı doğmuş görünmektedir. Uygulamanın ve mahkeme içtihadının tam olarak ne yönde oluşacağım ise, zaman gösterecektir[23].

Bu tür suçlar bakımından ilk akla gelen mahkeme Uluslararası Ceza Mahkemesi'dir (UCM). Türkiye bu mahkemenin yargı yetkisini henüz tanımıyor. Yarın mahkemenin yargı yetkisi tanınsa bile, Ermeni soykırımı çerçevesinde bu mahkemede bir dava açılması mümkün değil. Çünkü UCM bireysel 'ceza sorumluluğunu' temel alan bir yargı organı. Yani yargı yetkisi tanınsa, bu yargı yetkisinin geçmişteki olaylara da uygulanabileceği kabul edilse dahi, 1915'in 'faillerinin' hiçbirisinin hayatta olmaması sebebiyle UCM önünde herhangi bir dava açılabilmesi mümkün değil.

Türkiye Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu, Çin ve Amerika Birleşik Devletleri, Uluslararası Ceza Mahkemesinin yargılama yetkisini kabul etmemiştir. Fransa, Almanya, Birleşik Krallık, Avustralya, Kanada, Güney Afrika ve Tunus ve Avrupa ülkelerinin bir çoğu anlaşmaya taraftır.

Soykırım Suçunun Önlenmesine ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme

1948 tarihinde BM Genel Kurulu tarafından Soykırım Suçunun Önlenmesine ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme kabul edilmiştir. Sözleşmede barış veya savaş zamanında işlenen, önlenmesi ve cezalandırılması taahhüt edilen soykırımın uluslararası hukuka göre bir suç olduğu kabul edilmiştir. Soykırım ise, ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir grubu kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak amacıyla öldürme, ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar verilmesi, fiziksel varlığını ortadan kaldıracağı hesaplanarak yaşam şartlarını kasten

[23] https://diabgm.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/uluslararasi-ceza-mahkemesi-ucm28022020101834 (Çevrimiçi, 12.10.2021).

değiştirmek, doğumları engellemek amacıyla tedbirler almak, çocukları zorla bir başka gruba nakletmek olarak tanımlanmıştır.[24]

1948 tarihli BM Soykırım Sözleşmesinin 2. maddesine göre, soykırım, -ırkçı kin ve nefretin en üst derecesi olmak üzere- ulusal, ırksal veya dinsel bir grubun üyelerini, salt o grubun üyesi oldukları için yok etmek eylemidir. Bu sözleşme bir ceza kanunu değil, taraf devletlere bu suçu kendi ulusal mevzuatlarında suç sayma ve işlenen suçları kovuşturma yükümlülüğünü getiren bir uluslararası anlaşmadır. Taraf devletlerin sorumluluğu bununla sınırlıdır. Buradaki amaç, gelecekte soykırım eylemlerinin önlenmesi ve sorumlu bireylerin kovuşturulması ve cezalandırılmasıdır. Sözleşme tazminat hukuku konularını kapsamamaktadır ve 12 Ocak 1951 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

1968 tarihli ve zamanaşımı konulu BM Sözleşmesi ise, soykırım suçlarının soruşturulmasında ve kovuşturulmasında zamanaşımının söz konusu olamayacağını hükme bağlamaktadır. Bu Sözleşme, 1948 tarihli Sözleşmenin yürürlük tarihini etkilememektedir.

Ad Hoc Nitelikli Uluslararası Ceza Mahkemeleri

İnsanlığa karşı suç kavramı ilk olarak 2. Dünya Savaşı sonrasında Nuremberg Mahkemesi Şartı ile girmiştir. Nuremberg Mahkemesi Şartı'nda; savaştan önce ve savaş sırasında, herhangi bir sivil nüfusa karşı işlenmiş öldürme, imha, köleleştirme, sürgün ve diğer tüm insanlık dışı eylemler veya siyasal, ırksal ve dinsel sebeplerle yapılan zulümler, işlendikleri ülkelerin iç hukukuna bakılmaksızın insanlığa karşı suç olarak nitelendirilmiştir. Nuremberg Mahkemesi Şartı'na benzer tanımları içerecek şekilde, Uzakdoğu İçin Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi Şartı ile Uzakdoğu İçin Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi ABD tarafından kurulmuştur.[25] Diğer ad hoc nitelikli uluslararası mahkemeler ise Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ile Ruanda Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi olmuştur.

ULUSLARARASI DÜZEYDE İŞLENMİŞ MARUF SAVAŞ SUÇLARI VE İNSANLIĞA KARŞI İŞLENMİŞ SUÇLAR

Elbette, savaş suçları yalnızca soykırım kapsamında ele alınmamalıdır ancak şu ana kadar işlenen ve uluslararası düzeyde işlenmiş maruf savaş suçları genellikle soykırım suçları olmuştur. Bu soykırım suçlarından en tanınanlarından biri, Nazi Almanya'sının sistematik bir şekilde Yahudileri katlettiği Holokost yani Yahudi Soykırımıdır. Yahudi soykırımının failleri olan dönemin üst düzey Alman yetkilileri Nürnberg mahkemelerinde yargılanmış ve cezaya çarptırılmışlardır. Nazilerin işlediği savaş suçları ve Holokost, dünya kamuoyunda bu denli büyük bir çapta ses getirmesiyle bilinen ilk büyük savaş suçu olma özelliğini göstermektedir ve sonuncusu da değildir.

1945'te Cemiyet-i Akvam'dan sonra kurulan Birleşmiş Milletler, uluslararası düzeyde kuvvet uygulanmasını yasaklasa da Ruanda'da ve Srebrenitsa'da yaşananlar ile bu yasağın delindiği görülmüştür. Ruanda'da bulunan iki etnik ırktan Tutsilerin, bir diğeri olan Hutu ve

---

[24]Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi, (Çevrimiçi), https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093827bm_11.pdf

[25] Çakar, A.S., (2012). İnsanlığa Karşı Suçlar, Türkiye Barolar Birliği Dergisi (103), s.169-198, (Çevrimiçi), http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2013-103-1231

Interehamwe militanları tarafından katledilmesi uluslararası düzeyde ses getirmiştir. Ruanda katliamında yaklaşık olarak 900.000 Tutsi sivilinin öldürüldüğü tahmin edilmektedir.

Özellikle Müslüman kamuoyunda büyük bir olay olan ve İslam dünyasını derinden etkileyen Srebrenitsa katliamında ise binlerce Bosnalı sivilin öldüğü bilinmektedir. Bu soykırımlardan sonra Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Ruanda Uluslararası Ceza mahkemesi kurulmuş ve bu mahkemeler 1998'de kurulan Roma Ceza Mahkemesine temel teşkil etmişlerdir.

FRANSA'NIN ANTEP SAVAŞINDA İŞLEDİĞİ SAVAŞ SUÇLARI (İNSANCIL HUKUK İHLALLERİ)

İngilizler, 1. Dünya Savaşı sonunda imzalanan Mondros Mütarekesi'nden sonra mütarekenin hükümlerine de dayanarak 1918 yılının Aralık ayında Antep'i işgal etmişlerdir. 11 ay süren İngiliz işgalinden sonra bölge 29 Ekim 1919 yılında Fransızlara terk edilmiştir. Fransa bölge üzerindeki emellerini bölgede kendi kontrollerinde bir Ermeni devleti kurarak sağlamak istemiştir.

İçinde çok sayıda Ermeni askerin de bulunduğu Fransız ordusunun Antep'e gelişi bölgede yaşayan Ermeniler tarafından büyük bir sevinçle karşılanmıştır.[26] Fransız işgal güçleri Ermeni Alayının 3. Taburu ile 412. Piyade alayı ve Afrika avcı taburlarından müteşekkildir.[27] Özellikle Mondros Mütarekesi'nden sonra İngilizlerin de himayesiyle bölgeye çok sayıda Ermeni getirilmişti. İşgal güçlerinden de destek alan Ermeniler şehirde taşkınlar çıkarmış, katliam ve tecavüzlerde bulunmuşlardır. Antep halkının özellikle Fransız işgaline karşı tepkisi çok büyük olmuş, işgalin sona ermesine kadar Antep halkı direnişini sürdürmüştür. Fransız üniforması altında özellikle Ermeniler tarafından Antep halkına her türlü işkence ve katliam yapılmıştır. Anteplilerin Fransız işgaline karşı direnişleri Antep halkının açlıktan teslim olduğu 9 Şubat 1921 gönüne kadar devam etmiştir.[28]

İşgalin başından itibaren Fransız güçleri tarafından şehre giriş çıkışlar yasaklanmıştır. Bu yasaklama zaman içinde şehir halkının açlık içine düşmesine ve hastalıkların baş göstermesine sebep olmuştur. Fransız güçleri şehre dışarıdan yardım yapılmasını da engellemişledir. İşgalin başlarında Fransızlar şehrin ileri gelenlerini esir almış ya da tutuklayarak hapsetmişlerdir. Özellikle başlangıçta bu esir ve tutuklulara Fransızlar tarafından kötü davranılmış, bu kişilere sadece yiyecek olarak sudan oluşan çorba verilmiş, güneş görmeyen zemin katlarda tutulmuşlardır.[29] Antep Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Ankara'daki Heyeti Temsiliye'ye çektiği telgrafta 13 Ocak 1920 tarihinde Fransız ve Ermeni askeri güçleri tarafından Araplar

---

[26] Millî Mücadele'de Güney Bölgesi Sempozyumu, 25- 27 Aralık 2013 / Gaziantep, (2015) Ed. Ünlen, E, Neçare, O, Tansü, Y.E., Biçici, M. (Çevrimiçi), https://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/M%C4%B0LL%C4%B0-M%C3%9CCADELEDE-G%C3%9CNEY-B%C3%96LGES%C4%B0-SEMPOZYUMU1.pdf, s. 221-222.

[27] Aydın, EFE, "Antep Savunması: Bir Albayın Hatıratı", Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, (53) , (2015), s. 223, (Çevrimiçi), DOI: 10.14222/Turkiyat1272.

[28] EFE, A., "Antep Savunması…", s. 224.

[29] EFE, A., "Antep Savunması…", s.520-521.

köyünde köyde kalan 17 kadına tecavüz edildiği, bir kız çocuğunun yaralandığı bildirilmiştir.[30] Kaymakam Mahmud tarafından Sadaret Makamı'na yazılan 31 Ocak 1920 tarihli yazıda da Fransız Generali Gouraud'ın Adana, Antep, Urfa ve özellikle de Maraş'ta çeşitli zulümler yaptırmakta olduğu ve Ermenileri de buna teşvik ettiği, köylülerin ırz ve namuslarına tecavüz ettirdiği ve katliamlar yaptırdığı bildirilmiştir.[31] Üçüncü Kolordu Komutanı Selahaddin Bey tarafından Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Dairesi'ne 24 Ocak 1920 tarihinde çekilen şifreli mesajda Fransız kuvvetlerinin işgal sahasını genişleterek köylere saldırdıkları, Ermenileri silahlandırarak onları Türklerin üzerine tecavüze sevk ettikleri anlatılmaktadır.[32] 31 Ocak 1920 tarihinde Mutasarrıf Celal Bey tarafından harbiye Nezareti'ne yazılan yazıda Fransız güçleri içinde Ermeni askerlerin görevlendirildiği, bu askerlerin Müslüman halka kötü davranmaları yüzünden Maraş'ta sokak çatışmalarının yaşandığı, top mermileriyle şehrin bazı mahallelerinin tahrip edilerek kadın ve çocukların ölümüne sebebiyet verildiği şeklinde bilgiler verilmektedir.[33] Antep Mutasarrıflığı'nın 11 Mart 1920 tarihli telgrafında 2 bölük piyade ve 4 adet toptan oluşan Fransız kuvvetinin Hablum ve Anaz köylerindeki halka karşı saldırgan tavırlarda bulundukları, Karacaviran köyünü topa tutarak insanların ölümlerine ve yaralanmalarına sebebiyet verdikleri, halka mitralyöz ateşi açtıkları bilgileri verilmektedir.[34]

Devlet arşivlerinde yer alan ve yukarıda alıntılan Osmanlı belgelerinden Antep şehrini kuşatan Fransız askeri birliklerinin Ermeni güçleri ile birlikte halka karşı kötü davrandıkları, özellikle Ermenileri silahlandırarak onların Türk ahaliye saldırmasını teşvik ettikleri görülmektedir. Fransız birliklerinin gerek şehri kuşatması gerekse işgalinden sonra bu güçler tarafından sivil insanların büyük küçük demeden öldürülmeleri, kadınlara tecavüz edilmesi gibi insanlığa karşı suç niteliğinde vakaların da yaşandığı anlaşılmaktadır. Bu tür suçlar dışında, ayrıca en korkunç silah olarak kabul edilen kimyasal silahların ilk örnekleri olan ve ilk olarak 1. Dünya savaşında kullanılan zehirli gazların Antep savaşlarında kullanıldığına dair güçlü deliller de bulunmaktadır. Daha önce bu zehirli gazları savaş alanlarında kullanmış olan İngiliz ve Fransızların Antep şehrini işgal etmesi ve bu bölgede zehirli gazlara karşı uyarı amacıyla geliştirilen "Ahşap Zehirli Gaz İkaz Alarm Çıngırağı" adlı aletin bulunması Antep halkı üzerinde zehirli gaz kullanıldığına dair kuvvetli bir delil olarak sayılmıştır.[35] Antep savunmasında yer alan Teğmen Lohanlızade Mustafa Nureddin tarafından savaşın başlamasından 2 saat sonra gaz yayan bir merminin sipere düştüğü, obüslerin attığı mermilerden sarı, siyah, yeşil, kül renkleriyle bu mermilerin boğucu bir koku yaydıkları anlatılmaktadır.[36] Hariciye Nezareti'nden Fransa Yüksek Komiserine verilen 25 Ocak 1929 tarihinde verilen muhtıradan Kilis'te bulunan Fransız tabur komutanı Jettorier'in vali yardımcısına yazılı bir bildiri verdiği, bu bildiride şiddet olaylarının vuku bulması durumunda

---

[30] Yusuf SARINAY-Mustafa BUDAK ve diğerleri, Osmanlı Belgelerinde Ermeni-İngiliz İlişkileri, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No:66, Ankara, 2003, s.74, (Çevrimiçi),https://www.devletarsivleri.gov.tr/Sayfalar/Yayinlar/Yayinlar.aspx.

[31] SARINAY, Yusuf – BUDAK, Mustafa vd, "Osmanlı Belgelerinde…", s.91-92

[32] SARINAY, Yusuf – BUDAK, Mustafa vd, "Osmanlı Belgelerinde…", s.76

[33] SARINAY, Yusuf – BUDAK, Mustafa vd, "Osmanlı Belgelerinde…", s.91.

[34] SARINAY, Yusuf – BUDAK, Mustafa vd, "Osmanlı Belgelerinde…", s.209

[35] Murat DAĞ, "Bir Şehir Efsanesi Olarak "Tak-Takı"nın Gizemi ve Fransızların Zehirli Gaz Kullandığının İşareti", Gaziantep Üniversitesi Ayıntab Araştırmaları Dergisi, 1 (1), (2018), s. 65, (Çevrimiçi),

https://dergipark.org.tr/tr/pub/gunaad/issue/41357/472174

[36] Mustafa Nurettin, LOHANİZADE, Gaziantep Savunması, (Çev. Mehmet Ali Akidil), Kastaş Yay., 1.Baskı, İstanbul, 1989, s.69. (Çevrimiçi), https://www.gaziantep.bel.tr/uploads/2021/03/yayin-3-mustafa-nurettin.pdf.

Fransız birliklerinin komutanının bütün yolları makineli tüfek, gazlı obüs ve bombalarla temizleyeceği maddesinin de bulunduğu görülmektedir.[37] Gerek canlı tanık anlatımları, gerek bölgede kimyasal silahlara karşı ikaz amacıyla geliştirilmiş alarm çıngırağının bulunması ve gerekse Osmanlı belgeleri Antep savaşında kimyasal silah olarak zehirli gazların kullanıldığına kuvvetli delil teşkil etmektedir.

ANTEP SAVUNMASI SIRASINDA İŞLEMİŞ OLDUĞU SAVAŞ SUÇLARI NEDENİYLE ULUSLARARASI HUKUK ÇERÇEVESİNDE FRANSA'NIN SORUMLULUĞU

Fillerin Savaş Suçu Olması

Antep'in Fransızlar tarafından kuşatılması, işgal edilmesi ve işgali esnasında Fransız güçleri ve onların himayesindeki Ermeniler tarafından gerek sivil halka yapılan zulümler ve gerekse esir ve tutsaklara bu güçler tarafından yapılan kötü muameleler uluslararası ilişkiler içinde zaman içinde gelişen savaş hukuku açısından ciddi ihlalleri barındırmakta ve bu nitelikleriyle savaş suçlarını oluşturmaktadır.

Fransızların Antep işgalinde gerek şehri ve gerekse civar köyleri bombardımana tabi tutmaları, bombardımanda zehirli gaz kullanmaları 1907 tarihli Lahey Sözleşmesi'nin "Muharip Devletler düşmana zarar verme vasıtalarının seçiminde hudutsuz bir hakka sahip değildirler" şeklindeki 22. maddesine aykırılık teşkil etmektedir.[38] Şehrin ve köylerin bombalanması ve bu ateş sonucunda birçok insanın ölmesi ya da yaralanması hem güç kullanımında aşırılığı hem de bu gücün doğrudan sivil halka karşı kullanıldığını göstermektedir. Ayrıca, özellikle Antep şehri civarındaki köylerin bombalanması, Sözleşme'nin "Savunulmamış şehirler, kasabalar, ikamete mahsus evler yahut binalara hangi vasıtayla olursa olsun, hücum veya bunları bombardıman etmek yasaktır" şeklindeki 25. maddesine de aykırılık teşkil etmektedir. Antep Savaşı sırasında Fransızlar tarafından zehirli gazlarından da kullanıldığına yönelik güçlü deliller Lahey Sözleşmesi'nin zehirli silahların kullanılmasını yasaklayan 23. maddesinin Fransızlar tarafından ihlal edildiğini göstermektedir. Ayrıca gerek Fransız askeri güçleri gerekse Fransızlar tarafından silahlandırılan diğer Ermeni güçler tarafından bölge halkının can, mal ve namusuna yönelik yapılan saldırılar aynı sözleşmenin aile şerefini, şahısların hayatını, özel mülklerini koruyan 46. Maddesi ve yağmanın kati surette yasaklandığı 47. Maddesinin de bu güçler tarafından ihlal edildiğini göstermektedir. İnsanlığa karşı suç niteliğinde vasıflandırılan bu suçlar Fransız güçlerinin Antep savaşında savaş suçu işlediklerini göstermektedir.

Harp Zamanında Sivillerin Korunmasına İlişkin 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nin sivil halkın her türlü ezadan korunmasına ve her zaman insani muameleye tabi tutulması gerektiğine ilişkin maddeleri dikkate alındığında[39] Fransızların Antep şehrini işgal süresinde yoğun olarak bu maddeleri çiğnedikleri görülmektedir. Sözleşmenin, işgal altında hami devlet tarafından

---

[37] SARINAY, Y. – BUDAK, M. ve diğerleri, "Osmanlı Belgelerinde…", s. 67.

[38] 18 Ekim 1907 tarihinde La Haye'de İmzalanmış IV Sayılı, Kara Harbinin Kanunları ve Adetleri Hakkında Sözleşme'nin ilişkin maddeleri ilgili web sitesinden temin edilmiştir. (Çevrimiçi), http://askerihukuk.net/FileUpload/ds158941/File/kara_harbinin_kanunlari_ve_adetleri_hakkinda_sozlesme.pdf.

[39] Harp Zamanında Sivillerin Korunmasına İlişkin 1949 Cenevre Sözleşmesi'nin maddeleri 30 Ocak 1953 tarihi Resmi Gazete'den temin edilmiştir. (Çevrimiçi), https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/8322.pdf.

halka ırk, din veya siyasi kanaat itibariyle hiçbir fark gözetilmeksizin aynı itinalı muamelenin yapılması gerektiğini söyleyen 27. maddesine bakıldığında ise Fransızların Ermenileri silahlandırmaları ve onların Müslüman Türk ahalisi üzerinde baskı kurmalarına yol açmaları sebepleriyle bu maddeye de aykırı bir yönetim sergiledikleri söylenebilir. Aynı maddenin kadınların namusunu korumaya yönelik fıkrası da savaş sırasında gerek Fransız gerekse Ermeni güçleri tarafından yaşanan olaylarla acımasızca çiğnenmiştir.

Bu bilgiler ışığında Fransız güçlerinin Antep savaşı ve Antep'in işgalinde yapmış olduğu mezalimler hem insanlığa karşı suçlar hem de savaş suçları olarak değerlendirilmek durumundadır.

Zaman ve Mekân İtibarıyla Sorumluluk

Savaş suçlarının tarihsel süreç içinde bir teamül olarak kabul edilmesine rağmen uluslararası anlamda bunlara ilişkin tanımların yapılması ve savaşın kurallarının sözleşmeleri ile uluslararası hukukun konusu olması 19. Yüzyıl ile başlamıştır. Bu kapsamda yer alan Lahey, Cenevre ve Soykırım sözleşmeleri gibi savaş hukukunun pozitif normlarını oluşturan uluslararası sözleşmeler her ne kadar kişilerin sorumluluklarını ya da savaş suçlarının neler olduklarını belirlemişlerse de suçların işlenmesi durumunda bunlara yönelik ne tür yaptırımların uygulanacağına yönelik mekanizmaları kurmamışlardır. Bu boşluk, uluslararası nitelikte bir ceza mahkemesinin kurulmasını gerekli kılmış ve bu gereklilik sonucunda ilk olarak BM tarafından 1993 yılında Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ve 1994 yılında Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi kurulmuştur. Ad hoc nitelikteki bu mahkemelerden sonra sürekli ve genel bir uluslararası ceza mahkemesi 1998 yılında Roma Statüsü'nün imzalanmasıyla kurulmuştur. Uluslararası ceza mahkemesi yargı yetkisi yer açısından ad hoc mahkemeler gibi sınırlı olmayıp savaş suçlarının işlendiği bütün yerler açısından geçerli olmaktadır. Zaman yetkisi açısından da ad hoc mahkemeler belirli bir zaman diliminde işlenen suçları yargılama yetkisine sahipken, Uluslararası Ceza Mahkemesi ise Statüsünün 11. maddesine göre Statünün yürürlüğe girdiği tarihten sonra işlenen suçlar üzerinde yargı yetkisine sahip olmaktadır.

Zamanaşımının, insanlığa karşı işlenmiş suçlara uygulanmayacağı, uluslararası hukukta teamül hukuku kuralı haline gelmiştir. Zira zamanaşımı, öz itibarıyla devletlerin soruşturma ve suçluları cezalandırma yükümlülüğüne aykırı bir durumdur. Zamanaşımını düzenleyen uluslararası düzeyde iki ana andlaşma bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, Birleşmiş Milletler (BM) Savaş Suçları Ve İnsanlığa Karşı Suçlar Bakımından Kanuni Sınırlamaların Uygulanmayacağına Dair Andlaşmadır[40]. Bu Andlaşma gereğince insanlığa karşı işlenen suçlar, savaş suçları, soykırım ve apertheid gibi eylemler bakımından zamanaşımının uygulanmayacağı kabul edilmiştir. Andlaşmaya göre "işlendiği ülkenin iç hukukuna göre ihlal oluşturmayan fiiller olarak kabul edilseler bile, ister savaş zamanında isterse barış zamanında işlenmiş olsun, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları, soykırım ve apertheid gibi gayriinsani eylemler bakımından, zamanaşımı süresinin uygulanmayacağı" (md.1) hüküm altına alınmıştır. Bu şekilde burada belirtilen ve benzeri her türlü eylem ve fiil hakkında zamanaşımı uygulanamayacaktır. Daha sonra ikinci bir ilerleme olarak, "Savaş Suçları ve İnsanlığa Karşı Suçlar Bakımından Kanuni Sınırlamaların Uygulanmayacağına Dair Avrupa Andlaşması" 25 Ocak 1974''de yürürlüğe girmiştir[41]. Bu Andlaşma da insanlığa karı işlenmiş suçların

[40] 11 Kasım 1971'de yürürlüğe giren Andlaşmayı hali hazırda 56 ülke onaylanmıştır.
[41] 25 Ocak 1974'de yürürlüğe giren Andlaşmayı hali hazırda 9 ülke onaylanmıştır.

soruşturulmasında, kovuşturulmasında ve faillerin cezalandırılmasında zamanaşımının uygulanamayacağını hükme bağlamış bulunmaktadır.

Adam öldürme, top yekûn imha etme, ırza geçme, cinsel esaret, zorla fuhuş yaptırma, zorla gebe bırakma, zorla kısırlaştırma ya da bunlara benzeyen değişik ağır cinsel suçlar, ayrımcılık, fizikî veya ruhsal bütünlüğe ağır zarar verme ya da büyük ıstırap çektirme eylem ve fiilleri "insanlığa karşı işlenen suçlar" olarak; kasten öldürme, biyolojik deneyler dâhil işkence veya insanlık dışı muamele, insan vücuduna veya sağlığına kasten büyük ıstırap verme veya ciddi yaralamaya sebep olma, askeri gereklilik olmadan, yasadışı ve keyfi olarak malların yaygın yok edilmesi veya sahiplenilmesi, çarpışmalarda doğrudan yer almayan sivil bireylere ya da sivil nüfusa karşı kasten saldırı yöneltilmesi, askeri olmayan, yani askeri maksatlı olmayan sivil hedeflere karşı kasten saldırı düzenlenmesi, savunmasız veya askeri hedef oluşturmayan kent, köy, yerleşim yeri ve binaların bombalanması veya bu yerlere herhangi bir araçla saldırılması, insan onuruna hakaret eder nitelikte, özellikle aşağılayıcı ve küçük düşürücü davranışlar gibi suçları ise "savaş suçları" olarak belirlemiş olan Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Tüzüğü de[42]; Mahkemenin yargı yetkisi içine giren suçların, yani soykırım suçu, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve saldırı suçlarının, zaman aşımı veya herhangi bir yasa sınırlamasına konu olamayacağını hükme bağlamıştır (md.29).

21 Mart 2006 tarihinde BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen, "Ağır Uluslararası İnsan Hakları Hukuku İhlalleri ve Ciddi Uluslararası İnsancıl Hukuk İhlalleri Mağdurlarının Çözüm ve Tazminat Hakkına Dair Temel Prensipler ve Kurallar" da bu konuda perçinleyici hükümler getirmiştir. Buna göre, "Zaman aşımları, uygulanabilir bir andlaşma tarafından veya diğer benzeri uluslararası hukuki yükümlülükler içerisinde yer aldığında uluslararası hukuk nezdinde suç teşkil eden ağır uluslararası insan hakları hukuku ihlalleri ve ciddi uluslararası insancıl hukuk ihlalleri için geçerli olmaz" (6. Paragraf).

Yukarıda belirttiğimiz uluslararası normatif belgelerle vurgulanmış olan "zamanaşımının, insanlığa karşı suçlara ve savaş suçlarına uygulanmayacağı kuralı"nı uygulamak için aslında herhangi bir yasal düzenlemeye ihtiyaç bulunmamaktadır. Zira söz konusu kural bugün itibarıyla başta uluslararası mahkemeler olmak üzere pek çok uluslararası kurum tarafından "teamül hukuku kuralı" olarak teyit edilmiş bulunmaktadır[43]. Bunun sonucu olarak, ilgili uluslararası andlaşmaları veya benzeri belgeleri onaylamamış olsalar bile bu tür

---

[42] Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Tüzüğü, (Çevrimiçi) http://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/459_1.pdf

[43] Örneğin;

- Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi (AAİHM), Almonacid Arrellano (Şili) davasında, Şili'de yaygın bir politika olarak uygulanan zorla kaybetmeyi insanlığa karşı suç olarak nitelendirmiş ve Almonacid Arrellano'ya karşı işlenen zorla kaybetme suçunun, af yasalarına tabi tutulamayacağına ve ortadan kaldırılamayacağına hükmetmiştir (Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi, Almonacid Arrellano-Şili davası, 26 Eylül 2006, parag. 151-153);

- Baldeón-García (Peru) davasında da AAİHM, ciddi insan hakları ihlalleri ile ilgili soruşturmaları ve bu ihlallerin faillerinin cezalandırılmasını engelleme amacını taşıyan af yasalarının, zaman aşımı ve sorumluluğu sınırlandıran diğer kuralların, uluslararası insan hakları hukukunca teminat altına alınan, vazgeçilemez nitelikteki hakları etkilediği için, kabul edilemez olduğunu belirtmiştir (Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi, Baldeón-García-Perú davası, 6 Nisan 2006, parag. 201);

- Suçun işlendiği nazara alınmaksızın, insanlığa karşı suçlarda zamanaşımının uygulanmayacağını, AİHM de birçok kararında dile getirmiştir (Ör., Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Kolk and Kislyiy/Estonya davası, 17 Ocak 2006).

suçları işlemiş olan devlet veya devlet adamlarına karşı zamanaşımı gözetmeksizin soruşturma, kovuşturma veya cezalandırma süreci başlatılabilecektir.

SONUÇ YERİNE: TÜRKİYE'NİN YAPABİLECEKLERİ

19. Yüzyıl sonu ve 20. Yüzyıl başında Balkanlarda yaşanan felaket ve insanlık dramları, akabinde Osmanlı/Türkiye topraklarının işgali ile sonuçlanmış ve bu işgalde Antep şehri ve bu şehrin Fransız güçleri tarafından işgali ile yaşanan mezalimler önemli tarihi olaylar olmuştur. Suriye Antlaşmasına bağlı olarak İngilizlerden sonra Antep'i işgal eden Fransızlar burada şehrin kahramanca direnişiyle karşılaşmışlardır. Kuşatma sırasında şehri bombalayan, civar köylerde tedhiş hareketlerinde bulunan Fransız birliklerinin içinde Ermeni askerlerin de bulunduğu bilinmektedir. Bölgedeki Ermenileri de silahlandıran Fransızlar, bu unsurların da Müslüman ahaliye zulmüne destek olmuşlardır. Antep savaşlarında Fransız güçlerinin şehrin ve köylerin rastgele bombalanması sonucunda birçok masum Türk ve Müslümanın ölümüne sebep oldukları sabittir.

Bu şekilde gerek bu kitlesel katliamlar gerekse tecavüz ve yağma gibi aynı zamanda insanlığa karşı işlenen suç olarak kabul edilen fiilleriyle savaş suçlarını işlemişlerdir. En vahimi de daha önce de kimyasal silah niteliğinde zehirli gaz kullandıkları tescillenmiş olan Fransızların obüs bombardımanlarında zehirli gaz kullandıklarına dair sağlam delillerin olmasıdır.

İnsanlığa karşı işlenen suçlar ve savaş suçları kapsamında değerlendirilen Fransızların Antep savaşındaki eylemleri her ne kadar konuyla ilgili yukarıda anlatılan uluslararası sözleşmeler açsından açıkça suç teşkil etse de söz konusu eylemleri yapan kişilerin bireysel olarak bugün itibarıyla uluslararası ceza mahkemesinde davalı ya da sanık olabilmeleri tabiatı gereği mümkün değildir. Buna karşılık, işgal kuvvetleri olarak örgütlü bir askeri birliğin yaptığı insanlığa aykırı eylemlerden ve savaş suçlarından dolayı söz konusu işgalci devletin sorumluluğu açıktır. Bu noktada, her ne kadar tazminat borcu söz konusu edilse bile ilgili uluslararası sözleşmeler ve özellikle Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsünde belirlenen ileriye dönük yürürlük tarihi vurgusu, söz konusu suçlardan dolayı ilgili devletlerin resmi olarak suçlanmalarını zorlaştırır gibi gözükse ve söz konusu sözleşmelerin büyük ve potansiyel suçlu konumundaki İngiltere, Fransa gibi sömürgeci ve emperyalist devletler tarafından hazırlandığı da dikkate alınsa bile; zamanaşımının, kabul edilmediği savaş suçları ve insanlığa karşı işlenen suçlar açısından "yürürlük tarihi" iddiasının söz konusu olamayacağı hususu ayrıca değerlendirilmeyi hak etmektedir.

Bu noktada belirtmek gerekir ki, Fransızların belirtilen suç nitelikli fiilleri nedeniyle Fransa'ya karşı Türk mahkemelerinde dava açmak da bu gün itibarıyla mümkün gözükmemektedir. Zira "Devletin Yargı Bağışıklığı" ile ilgili teamül hukuku kuralı haline gelmiş uluslararası hukuk ilkesine göre "bir devlet başka bir devlet mahkemesinde -istisnalar hariç- yargılanamaz"[44].

[44] Örneğin, İran'da tankerine yakıt ikmali yaptıktan sonra Basra Körfezi'nde seyreden tankerin Irak savaş gemileri tarafından saldırıya uğradığı iddiasıyla Irak Arap Cumhuriyeti aleyhine Türk Asliye Mahkemesi'nde açılan davada ki, bu saldırı nedeniyle üç denizci ölmüş ve tanker hasar görmüştür, ilgili zararların karşılanması için Irak'tan maddi ve manevi tazminat talep edilmiştir. İlk Derece Mahkemesi, Irak ve İran arasındaki savaş sırasında meydana gelen zararlar nedeniyle Türk Mahkemelerinin Irak'ı yargılayamayacağına karar vererek davacının davasını reddetmiştir. Davacı taraf, Yargıtay'da Asliye Hukuk Mahkemesi'nin kararını temyiz etmiştir.

Netice olarak son dönem tarihinin ve Antep'te Fransız işgalinin akademik açıdan dikkatle ve bütün veçheleri ile ele alınması gerekmektedir. Bu tür çalışmalar ile Antep'te Fransız güçlerinin işlemiş oldukları savaş suçları somut delilleri ile birlikte ortaya konulabilecektir. Bu çalışmaların yapılmasını; hem tarihi gerçeklerin ortaya çıkması hem de uluslararası toplum nezdinde bu gerçeklerin dile getirilebilmesi ve tanınması açısından önem taşıdığı da açıktır. Yaklaşık yüz yıl önce Antep'in işgali dolayısıyla bölgede yaşanan bu savaş suçlarının daha geniş çapta incelenmesi ve belgelendirilmesi; hukuki ve siyasi süreçlerin başlatılması yerinde olacaktır.

KAYNAKÇA:

- **AKINCI, Ahmet, İslam Hukukuna Göre Savaşta Uyulacak Kurallar, Uludağ Üniversitesi, Temel İslâm Bilimleri Bilim Dalı : İslam Hukuku, (Yayınlanmamış doktora tezi), (2007), (Çevrimiçi), https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp.**
- **Bantekas, Ilias, International Criminal Law, Oxford: Hart Publishing, 2010.**
- **Bassiouni, M. Cherif, "Negotiating the Treaty of Rome on the Establishment of an International Criminal Court", Cornell International Law Journal, Vol 32, 1999, s. 444-469.**
- **Çakar, A.S., (2012). İnsanlığa Karşı Suçlar, Türkiye Barolar Birliği Dergisi (103), s.169-198, (Çevrimiçi), http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2013-103-1231**
- **ÇETİN, Müge, "Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Türkiye'nin Durumu", Ankara Barosu Dergisi, (3), (2010), s. 335-360, (Çevrimiçi), https://dergipark.org.tr/tr/pub/abd/issue/33779/374122**
- **DAĞ, Murat, "Bir Şehir Efsanesi Olarak "Tak-Takı"nın Gizemi ve Fransızların Zehirli Gaz Kullandığının İşareti", Gaziantep Üniversitesi**

Yargıtay 4. Hukuk Dairesi, 17.03.1986 tarih ve 1986/2436 K. sayılı kararında kısaca Türk devlet bağışıklığı doktrininin evrimini ve "mutlak bağışıklık" ve "kısıtlayıcı bağışıklık" aşamalarını açıklamıştır. Türk Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden sonra, sadece yabancı devletlerin özel işlemlerinin iç hukuka tabi olduğunu belirtmiş ve Yargıtay, Irak Cumhuriyeti'nin buradaki eyleminin özel bir eylem olarak sayılamayacağı sonucuna varmıştır.

Ayıntab Araştırmaları Dergisi, 1 (1), (2018), s. 63-68. (Çevrimiçi), https://dergipark.org.tr/tr/pub/gunaad/issue/41357/472174

- **EFE, Aydın, "Antep Savunması: Bir Albayın Hatıratı", Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, (53) , (2015), s. 221-253, (Çevrimiçi), DOI: 10.14222/Turkiyat1272.**
- **ERENDOR, Mehmet Emin, "Silahlı Çatışma Hukuku İlkelerinin Değerlendirilmesi: Askeri Gereklilik, Gereksiz Acı ve Istırabın Önlenmesi ve Onur", MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8 (2), (2019), s. 1991-2009. (Çevrimiçi), DOI: 10.33206/mjss.508318**
- **HOŞ, Serdar, H., Haklı Savaş ve İnsancıl Hukuk, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı (Yayınlanmamış doktora tezi), Ankara, (2019), (Çevrimiçi), https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12575/31984.**
- **İREN, Adem Ali – GÜRKAYNAK, Muharrem, "Batı Medeniyeti ve Hıristiyanlıkta Haklı Savaş Geleneği", Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (35), s. (2015), 147-178. (Çevrimiçi), https://dergipark.org.tr/tr/pub/sduifd/issue/48318/611703.**
- **KİLİÇ, Sami & ALTUNCU, Abdullah, "Yahudilikte Savaş Kuralları ve Savaşla İlgili Yaklaşımlar", International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 12, 10.7827/Turkish Studies, 12364, (2017), 149-166, (Çevrimiçi), DOI: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12364**
- **LANNI, Adriaan, "The Laws of War in Ancient Greece", Law and History Review, 26(3), (2008). s. 469–489, http://www.jstor.org/stable/27641604.**
- **LOHANİZADE, Mustafa Nurettin, Gaziantep Savunması, (Çev. Mehmet Ali Akidil), Kastaş Yay., 1.Baskı, İstanbul, 1989, (Çevrimiçi), https://www.gaziantep.bel.tr/uploads/2021/03/yayin-3-mustafa-nurettin.pdf.**
- **ÖZCAN, Leyla, Türk Kızılay Müessesesinin Milletlerarası Kızılhaç ile Olan Münasebetleri", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası/Journal of Istanbul University Law Faculty, 30 (3-4), (2011), s. 609-653, (Çevrimiçi) https://dergipark.org.tr/en/pub/iuhfm/issue/9104/113839.**

- **SARINAY, Yusuf – BUDAK, Mustafa ve diğerleri, Osmanlı Belgelerinde Ermeni-İngiliz İlişkileri, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No:66, Ankara, 2003.**
- **TERZİ, Mahir, "İnsan Haklarının Bölgesel Düzeyde Korunması Üzerine Bir İnceleme: İnsan Hakları Ve Amerika (Barrios Altos Davası Örneği ve Orta Doğu Üzerine Bazı Öneriler)", Kara Harp Okulu Bilim Dergisi, Aralık 2017, Cilt/Volume: 27, Sayı: 2, s. 53-92. (Çevrimiçi), https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/419253.**
- **VARLIK, Ali Bilgin, "Savaşı Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım" Avrasya Terim Dergisi, 1 (2), (2013), s. 114-129. (Çevrimiçi), htps://dergipark.org.tr/en/pub/ejatd/issue/5150/70122.**
- **YAMANER BATUR, Melike - ÖKTEM A. Emre - KURTDARCAN Bleda - UZUN Mehmet C. (Ed.), 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları (42), Yazın Basın Yayın Matb., İstanbul., (2020).**

İNTERNET KAYNAKLARI:

- **http://askerihukuk.net/FileUpload/ds158941/File/kara_harbinin_kanunlari_ve_adetleri_hakkinda_sozlesme.pdf**
- **https://www.ihd.org.tr/sasve-medenhaklar-uluslararasi-slees/.**
- **https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/8322.pdf.**
- **MAİDE-33 Kuran Yolu, DİYANET, (Çevrimiçi), https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/M%C3%A2ide-suresi/702/33-34-ayet-tefsiri.**
- **Millî Mücadele'de Güney Bölgesi Sempozyumu, 25- 27 Aralık 2013 / Gaziantep, (2015) Ed. Ünlen, E, Neçare, O, Tansü, Y.E., Biçici, M. (Çevrimiçi), https://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/M%C4%B0LL%C4%B0-M%C3%9CCADELEDE-G%C3%9CNEY-B%C3%96LGES%C4%B0-SEMPOZYUMU1.pdf.**

- **Osmanlı Belgelerinde Ermeni-İngiliz İlişkileri, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No:66, 2003, Ankara, (Çevrimiçi), https://www.devletarsivleri.gov.tr/Sayfalar/Yayinlar/Yayinlar.aspx,**
- **Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi, (Çevrimiçi), https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093827bm_11.pdf**
- **Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Tüzüğü, (Çevrimiçi) http://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/459_1.pdf.**